

עתר | ו

חסד ודין | טבת תשע"ג

עורכים: אבישר וסיון הר שפי

מיסודו של מבווע

מקימו ועורכו הראשון
יעקב אבן-חזן ז"ל

כתב העת יצא לאור
בתמיכת מועצת הפיס לתרבות ולאמנות

עיצוב גרפי: מיכל קוטנר
עריכה לשונית וניקוד: כנרת עזריאל
אמנים מלווים: רעות זוארץ עמרני ומידד לנדוי
תמונת שער: רעות זוארץ-עמרני, "קרבן יולדת", 2011.
רדי מייד (פתח אוורור), צמר, אקרילן 35X45"

©

כל הזכויות שמורות

עתר
יוצא לאור על ידי עמותת מבוע
טבת, תשע"ג
כתובת למשלוח חומרים: atar670@gmail.com

הפקה:

הוצאת תבונות
מכללת הרצוג - גוש עציון
ליד ישיבת הר עציון
אלון שבות 90433
טל' 02-9937333
פקס' 02-9932796
דוא"ל: tvunot@herzog.ac.il

ISSN 0541-5829

סדר הדברים

5	בשער	העורכים
		חסד ודין
9	באתי לבקש פניך	אפרת ביגמן
10	ארבעים יום ולילה	
10	תפן	
11	פרדה מרי נחמן	
12	עברו אלו ולא נענו	דעאל רודריגז גארסיה
14	קול מבשר ואומר	גרשון אחיה גנז
15	גבעון 2012	יעקב עזריאל
16	פירוד	
17	הלילה הראשון	
18	חסד נעוריך	
19	לאמי	יונתן ברג
	לראות את הנמר	
20	(על שיגעון וקדושה)	
22	שיר לערב יום כיפור	
23	מי בחרב (סיפור)	דוד דביר
26	אלעזר ואיתמר, בני אהרן	רות פוגלמן
28	חזה ואדם בגירוש מעדן	
29	משפט הייחודים	אבינועם ביר
30	תשובה	איתמר נדב
31	חצי כוס תה (סיפור)	עמוס גאולה
36	לב	נעמי פרייפלד-טישלר
37	כבר החלל הזה אילוח בא בי	
38	שקיפות	שירה חסין
38	נעימת הצליל	
39	בגיל הזה	מינדי אבר ברעד
39	המנגינה חוזרת	
41	מלך	כנרת פוליק
42	רצון	
43	שבעה קבצנים בתל אביב ההגנה	
		תיקונים
47	מאין באת ולאן	עדן גולדמן
48	(ממש לנגד עיני)	
49	לקלף (סיפור)	רחלי מדר

	השוואה בין שיר של דליה רביקוביץ	חוזה עזריאל
53	לשיר של אמיר גלבוץ	
57	חפץ חשוד	אשר שאז
58	ממשות	
59	כתבת נשמתין נוקבין	
61	קורים (פרק מסיפור)	אבישר הר שפי
67	מן הסתם	שפי רוזנצוויג
67	הלך משדות אחרים	
68	תחת כל ביקורת	
69	רצון כפייתי	
70	תיקונים (סיפור)	עדן הכהן
76	נקי כפיים	ז' גלבוץ

מכתב למולדת

81	מכתב למולדת	יונתן ברג
83	(מוצאי יום כפור)	ישעיהו גוטליב
85	סיגריות כמו נשמות שרופות (סיפור)	יהודה גזבר
92	מעשה שהייתי	עמיחי חסון
92	ניסיון במוטוריקה עדינה	
93	שיח משוחרר	נריה ברונר
94	(אני אוסף דברי חכמה)	אלמוג בהר
98	מחוז חפצו (סיפור)	יעל לוי

תפילות

105	תפילה על הבוקר	*
108	בית תפילה	יצחק אלחנן לוי
109	תפילה על זיווג	*
110	תפילות לטבילה	יעל לוי
112	השיר של לאה	חמוטל בר-יוסף
113	א־קפלה ל(בת) שלוש	יעל לוי

117	על האמנים המלווים
-----	-------------------

בשער

שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים,
הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין
(פירוש רש"י לבראשית א', א).

כי אמרתי עולם חסד יבנה
(תהילים פ"ט, ג).

עולם שביקש בוראו לבראו בדין ולבסוף שיתף עמו רחמים וחסד, איזו
שירה יעלה?
רבים מהחומרים שנאספו בגיליון זה מצליחים לראות את החסד המעורה
בדין וכרוך עמו, את החסד שאורו אינו זה הבוהק כאור שבעת הימים,
אלא מהבהב כאור בין הצללים:

כְּמָה בְּרָכָה יֵשׁ בְּחֶרֶס הַנְּשֻׁבֵר,
כְּמָה תִּקְוָה שְׂרוּיָה בְּעֶפֶר
(גרשון אחיה גנו)

שניים מהכותבים מצביעים על הגירוש מגן עדן כעל תמונה ארכיטיפית –
לא רק של שבירה ודין כמקובל, אלא אף של התגלות שיש בה רחמים
רבים:

יָרַד גֶּשֶׁם חֶזֶק; חֲוָה רָעָדָה
וּבְכַתָּהּ.

אָדָם הוֹשִׁיט לָהּ אֶת יָדוֹ
לְגַעַת בְּעֵינֶיהָ,
לְלַטֵּף אֶת לְחֵייהָ,
לְקַרֵּב אוֹתָהּ אֵלָיו
(יעקב עזריאל)

דווקא מתוך הפירוד מופיעה לראשונה אפשרות האהבה, והחסד שהיא
נושאת עמה.

נושאי הגיליונות של 'עתר' נועדו להציף אל פני השטח של היצירה
העכשווית את תהליכי העומק המתרחשים בה, את הנקודות הפנימיות

שלה. אנו רואים בברכה את העובדה שיוצרים מוסיפים לשלוח אלינו חומרים בנושאים שהעלינו בגיליונות קודמים, כעין המשך רב-שיח ער ואמתי. כך התהוו בגיליון הנוכחי שני שערים נוספים: בהמשך לגיליון ה' (שעיקרו 'תיקון') מופיע השער 'תיקונים'. בהמשך לגיליון ד' (שנושאו המרכזי 'ארץ ישראל') מופיע השער 'מכתב למולדת'; ההקשר הצבאי מחד וחויית הגלות מאידך מהווים שני חוטים השורים את חומרו, ומעלים את העוצמה ואת המורכבות שבזיקה למולדת. שער רביעי ואחרון – 'תפילות', מקבץ שירי תפילה ותפילות כפשוטן, המתפללים גם את המקומות שלא נכללו בסידור התפילה.

שיעלו לרצון,

אבישר וסיון הר שפי.

חסד ודין

אפרת ביגמן | באתי לבקש פניך

באתי לבקש פניך
בבקשת העלה את אושת הרוח.
אנא, הנח על כפות ידי את חלות הגעגוע,
כחם גוף נשכח.
כמיהתי הקימתני מזרועות המטה, שוטפת קורים,
עוטפת פרי בשקית שקופה וקושרת כתרים עדינים.

ארבעים יום ולילה

אַרְבָּעִים יוֹם וְלַיְלָה עַל הַהָר הַהוּא.
חִבִּיתִי. רוֹצֵה לְגַלֵּשׁ מִטָּה,
אֶל הָעֵם הַמְבוֹשָׁשׁ לְצֵאת לְקִרְאָתִי.
שָׁם צָמֵאתִי,
שָׁם רָעַבָה נַפְשִׁי.

סִרְבַּת לְתֵת.
נִשְׁבַּרְתִּי.

תפן

תִּפְּן אֶל קִשֵׁי הָעֵם הַזֶּה.
עֶסֶה מֶה שְׁתוּכֵל,
כִּי קִשָּׁה עֵרְף הוּא. כִּי כִתְף
תִּפְּוֹסָה, כִּי גֵב כּוֹשֵׁל לוֹ וְאָנָּה
הוּא בָּא בְּכָה.
רַכְּד בְּבִקְשָׁה, שִׁמּוֹן אֶת הַחֲבוּרִים
בֵּין לַהֵט הַחֶרֶב לְצִיּוֹת הַיּוֹדִין.
וְאִם לְפַעֲמִים הוּא לֹא קָם וּמִתְרַצֶּה,
לֹא מִתְנַעֵנֵעַ כְּלוּלָב אוֹ אִפִּים מִשְׁתַּחֲוֶה,
בְּבִקְשָׁה הֵבִן נָא. לְעֵתִים קִשָּׁה.

פִּרְדָּה מֵר' נחמן

ר' נחמן בוא,
בוא בבקשה להתיר
אסורים, אסורים, סבוכים, חרחורי הנפש.
בוא לאסוף את הימים שנשארו,
את הימים שלא יחיו,
את האבנים ששכחתי לסדר
שיהיה איפה להניח את הראש.
ר' נחמן, אני צועקת אליך בסלולרי,
אני שולחת לך אשור חברות,
המילים שלך חוזרים אלי ללא מענה.
איזו קהות.
אתה צובט אותי בלחי, במתוק של הבטן,
אני לא יודעת אם לצוח מכאב או מתענוג,
משמחה על שידעת היכן לנגע
או לבכות על העור הקמוט שכבר לא
ר' נחמן, אני לוחשת חזרה לקונכיה איך נשמעים הגלים,
שאם פעם תושב ליס לא תשכח קולו
תמשיך ותזמזם שיר פשוט ללא מלים
תתבקע לחליות ראשוניות, תהפך לגרגרי מלח לבנים
שיפזרו במתינות היכן שנוקקים.

דעאל רודריגו גארסיה | עברו אלו ולא נענו

מאימתי שואלים את הגשמים?
נדמה שמזמן שקשה לעזן הכבדה
לאצד עננים מול
היבש המגרד המתחכך בחצץ
האוויר החורץ בתווי הפנים
מזמן כזה
שגדל כבר הגשם
ולא מתבישים
לשאל
האם גם השנה
גם השנה תבוא?
בערפלי בשמים שקופים
ומנטפים
אם אני אחכה לך פה.

השמים נחוישים לעזוב
שחון לי מאד בצד הקשה שבעין
העצב כמו קלפות העצים כבר
כמעט רטב.
בצרות בצורות אחרות.

ישוב
באבק צמאון הימים
אם יש אמץ
שואלים על הגשמים
מה אתם היום?
ומה הם עושים?
לסגר את הפה
ולא להראות סימנים של זה שהולך לבכות.
רק לשאל על הגשמים
אולי יבואו ללטרף על לחיי
עוד פעם אחת לפחות.

מידד לנדוי, "מפגש", שמן על בד 42*28

גרשון אחיה גנו | קול מבשר ואומר

היום נחתם הדין.

הסתו בשער

ואנו חסרי אונים

עומדים בקן ערבות חבוטות

חסרי טעם חסרי ריח

לפנינו העתיד מלא

אינסוף מיתות משנות

אנא, מבשר ואומר,

אדם ובהמה

בחוץ

קרן שמש מגיעה כנצן ורדים

מתחילה היום (כמה כואב)

לחיות מחדש,

סביבה נבנים עננים כחומה.

אני מפקיר עצמי להקפות

"מקפים אנחנו"

מתכרבלים בסכה

גם החם גם הנעם חתמו פה חסד

תכף נחזור הבייתה

מיד ינשרו העלים,

והבית שונה עכשו.

ואני תמה.

לא באמת מוגנים יותר

אך מנתמים זה מזה מקר החרף

המבשר ואומר.

כמה ברכה יש בחרס הנשבר,

כמה תקוה שרויה בעפר,

אני מלא טובה היום.

ידינו רועדות

יעקב עזריאל | גבעון 2012

סוף אלול.

הקנין היה קשה השנה,

חס יותר מהרגיל.

והמסע היה מתיש.

כי מארץ רחוקה באתי –

הנה זה לחמי, חס הצטיידתי בו

ביום צאתי מביתי

ועתה, יבש הוא והיה נקודים.

וזה נאד היין, אשר מלאתי חרש,

והנה מבקע ומצרך.

ואלה בגדי ונעלי, קרועים ומטלאים,

שבלו מרב הדרך.

כך נשבעתי

לשקר ולערמה.

כי הגיע סוף אלול

ורוצה אני – חֵבֵב אָנִי –

לכרת ברית

אתה, ה',

להפקד בתוך המחנה.

גם כחוטב עצים,

גם כשואב מים.

הרי ידוע

שבסוף אלול

אדם עלול

לפל מצוק,

כשעיר המשתלח

פירוד

לְהַפְרֹד
מֵהַשְׂדִּים שֶׁל הַמְדַבֵּר
הַמְסַתֵּב וְכַבִּים חֶפְשֵׁי עַל הַחֹל
וְאֵינָם חוֹשְׁשִׁים מֵעֵין הָעֵיט
וּמְעַקִּיצַת הָעַקְרָב.

לְהַפְרֹד
מֵהַשְׂדִּים שֶׁל הַלֵּילָה
הַמְתַּחְבְּאִים בְּחֶשֶׁךְ בְּחַדְרֵי הַדְּרִים
מֵאַחֲרֵי קוֹרֵי עֶבְבִישׁ
בְּמַפְגֵּשׁ קוֹר בְּתַקְרָה.

לְהַפְרֹד
מֵהַשְׂדִּים שֶׁל הַלֵּב
שְׂאֵינָם מְרַפִּים, שְׂצוּהָלִים עַל הַטְּרֶף
וְעַל הַטְּרֶפָה
וְעַל הַטְּרוֹף.

וְלַדְעַת
שְׂאֵין פְּרֹדַת עוֹלָמִים
אֶלֶּא בְּכֹל שְׂעָה וְשְׂעָה
כָּל יוֹם וְיוֹם, עֹקֵשׁ בְּפֶרֶד, לַפְתַּח רוֹבֵץ
וְאַלֵּיד תְּשׁוּקָתוֹ.

הלילה הראשון

והאדם ידע את חוה אשתו ...
(בראשית ד' א)

בלילה הראשון אחרי הגרוש,
כאשר ערן היתה עדין זכרון חי שטרם פג,
כאשר עוד לא שכחו את
ריח היסמין ופרדסי התפוזים בפריחתם מאחורי ערוגות הבשם,
הטעם המתוק של אננס טרי ומנגו בשל,
הרך של הדשא האביבי מתחת לכפות רגליהם היחפות,
צליל מפלי המים בנחלים השופעים,
להקות טוסים כחלים בשדות,
להקות תכנים צהבים בין ענפי הערבות,
להקות עגורים ורדים המכסים את השמים לפני השקיעה –
בלילה הראשון אחרי הגרוש,
ירד גשם חזק.

אדם וחוה שכבו על האדמה הרטבה מתחת לעץ תאנה,
בלי לדעת איפה נמצאת מערה,
בלי לדעת איך יוצרים אש מאבני צר;
אזרם היחיד – הנגה העמוס הרחוק
מלהט החרב המתהפכת
ששומרת את הדרך לגן
שלא יראו שוב.

ירד גשם חזק; חוה רעדה
ובכתה.

אדם הושיט לה את ידו
לגעת בעיניה,
ללטף את לחייה,
לקרב אותה אליו;
אהבה ראשונה.

חסד נעודיך

העינים שלך אינן העינים שלי.
עיניך חומות
וצבע עיני כחל.

המלים שלך אינן המלים שלי.
מלותיך פטישי ברזל
המכים בקירות קרטון וממוטטים אותם,
קירות קרטון שבגיתי בהבל פי.

החיים שלך אינם החיים שלי.
חייך הם יערות המכסים הר;
חיי הם גנה בתוך כרך גדול,
גנה בחצר המקפת גורדי שחקים
שבה גדל ספק שיח ספק עץ.

ובכל זאת,
בתי, אני אביך –
בין צללי לילותיך, האם את מזוהה אותי
עוד?

יונתן ברג | לאמי

את שואלת אותי בעיניך
מנין הפראות והסתו,

מגישה לי מטפחת נקייה,
תאנים בשלות, את המלה חסד

אני מתרחק כבר שנים
ומוציא אותך לפני השנה

תוחבת את השמיכה בצדי גופי,
קראנו לזה מומיקה

אני ואחי, ואז שרת לנו
המלאך השומר על הנערים.

איך להסביר לך את אותה חיה
מנהמת, אותו ורד

הנעוץ בכל שעה, מכתים
באדם את האור.

המצוות שלך מלטפות את פני,
חוטא בהרהורים

יושב לצד העץ ורושם את
תנועתו אל האדמה,

את היות המוציא סביבו כוכבים,
את תנועת ירךך

המסמנת לי, רחוק, לשוב.

לראות את הנמר (על שיגעון וקדושה)

יש רגע שחולף מבעד לעונות, חדשים
 מופיעים זה אחר זה, הרעד
 מכפיל עצמו, הואדי העמק
 מואר כלו, מגיח בתוכנו.

סביב לאותה מדורה פרטית, הרוקדים
 ממתינים לגשם, האשכולות
 מגיעים לשיא ונכנעים
 לכבוד, צנת הירח עוברת על העור

הבהירות מפלחת את ההמשך,
 אתה אוהו בפצול השביר הזה,
 בדאיה, בזוג הכנפים
 האוחזות בכל,

המלמול גואה, אותה תנועת גוף
 מבלבלת ההופכת לא רצונית,
 אפשר שיהיה זה
 פניו של זה שהגיע, מכניע את הרעש,

ואפשר שתותר שם, מקף קר אין סופי, נטוע בכמיהה.

מידד לנדוי, "נגיעה", שמן על בד 19*43

שיר לערב יום כיפור

למען חתימת כל אדם לחיים

מה נוסע ובא בעבודות
הזהב של שעת
ערבים,
נוגע בנו הדבר
והוא כמוס ונדיב ופרוץ

נשמטים מעשים
ואין מתכונות התקיף
והמצליף
בגוף העומד לברו בלאט
עד כדי
פסיעה אחת

למקום הביאה,
למקום השיר
למקום התחנון:

בורא שדעתו תמהה
ונרעשת
מן האגרוף והעשן והיתום
וכבר נמלך

הנה העדה כלה
בין שישנם בינינו
ובין שתועים
בליל הזמנים הנמשך

אנו רוכנים זה לזה
ומבשרים
עונת התם
והיונה,

ואין לד אלא להסכים.

דוד דביר | מי בחרב

"יואל זהו. הלך", משך הרב איתן באפו מעומדו אצל דלת הכניסה למול אימא שפתחה לו בשיער סתור ורעותי הקטנטונת עליה צוחקת אליו בעידוד. מבטו מושפל וראשו בכיפה הכחולה הגדולה טובל בעלי הירקה הארוכים, המפוספסים ירוק לבן ונשפכים להם בשפע ציני, פראי ותאב חיים מן האדנית שלצד הפתח. לא פעם הוא עמד כבר במצבים האלה, ועד היום אפילו עמד בהם בגבורה, אבל הפעם הוא מרוסק כולו. שנים היה לומד עם יואל בשבתות. בחורף לפני התפילה בבוקר, בקיץ אחרי הצהריים, לפני תפילת מנחה. והם ידידי נפש היו עד כמה שרק יכול איש עמל נמרץ כיואל להיות החבר של הרב איתן הרך, היושב אוהלים מנעוריו. וזה הכול נגמר עכשיו בככה, בכלום. בעוד הוא מתבונן בשקט איך שולי מושיבה את אימא ליד השולחן, אוספת את רעותי אליה, מושיטה להן מים קרים – ראשו לא כאן. חשבונות מציקים טורדים אותו, חשבונות של הרקולס קטן מידות שהעולם על כתפיו. בשגרה הפשוטה הזאת של רב יישוב הוא דווקא מרגיש שהתפקיד מתאים למידותיו פחות או יותר, כבר לא "קצת יותר מדי בשבילי" כמו שאמר לרב ישראלי בזמנו כשפנו אליו עם כל הסיפור הזה. רחוק מזה. עכשיו הוא כבר בסדר עם השאלות באישון לילה או באמצע הקידוש בשבת. עם הכיבודים הקטנים, המקודשים, שהיישוב נוהג כלפיו ושלא על כולם הם מוכנים לוותר לרב איתן. הדרישה לשחרר אותו מן העמידה בתור במכולת ביום שישי, ההתעקשות שעליו לקבל משלוח מנות מכל משפחה ביישוב בפורים... עם כל זה למד לחיות. אבל בזמנים שכאלה הוא שוב מרגיש קטן. קטן קומה בהרבה מכפי שרצוי. שברירי, צעיר מדי. קצת רגיש יתר על המידה. והרבה יותר מדי לוקח ללב אם תשארו אותו. "למה מי – תגידו אתם – מי ידע מזה כשלחץ ככה על יואל בדרך הביתה במוצאי שבת כי תבוא, אחרי אמירת הסליחות הראשונות, להיות חזן במוסף של יום כיפור ולשיר לקהל 'ונתנה תוקף' בניגון הידוע של קהילת קודש בית השיטה? ומה זה אומר, בעצם?" ואם היה נוהג כפי ששבו וביקשו ממנו חברים בוועדת בית הכנסת ומתחזן בעצמו – אולי היו הדברים נראים אחרת עכשיו?! "מי בקצו, ומי לא בקצו", הרב ממלמל לעצמו באותו ניגון שאין מתאים ממנו, נשען על המקרר הגדול המטרטר ברקע טרטר חרישי, "מי יחיה ומי ימות. מי בחרב, ומי החיה..."

***

"וזה היה הפתח הפעור ששוב לא ייסגר, של הבית שלנו שברגע אחד התפורר לרסיסים..."

יונית הקריאה לאירי מן הזיכרון כמה ימים אחר כך, באחד מלילות לא-שנת האיומים של השבעה, את המילים שהכתיב לה המראה הזה שלו כשהוא עומד כעני בפתח ביתם שעה מאוחר יותר. מיד כשנסגרה הדלת

מאחורי הרב איתן בעדינות שלו האופיינית, המעוררת כבוד. ושהיא
בצייתנות כתבה אותן בראש עמוד נקי במחברת המונחת לצרכים
שכאלה במיטה שלה, בין הדיקט למזרן, לצד בדל עיפרון צהוב רצוף
טביעות שניים ורסן.

"...מתפור לאבק עופרת חסרת משמעות, מידרדר במורד המדרון,
בין הצלע החמישית לשישית של ההר הגדול הבודד, אם אפשר לומר
ככה..."

***

אבל האמת היא שאפילו הוא, הרב איתן כלומר, טלטל רגליו בלי
משים באותה שעה חשוכה. ישוב בגו מכופף על נדנדת העץ שניצבה
בודדה, כלואה בין הברקנים הגבוהים, המשוננים, המכסים את חצר ביתו
המונחת של מי שכל ימיו עסק בצורכי ציבור בהרבה אמונה ושלא היה
לו רגע של פנאי לעשב את הגינה כמו שרותי מתחנת פעמים שלוש
בשנה שיעשה, ובטח שלא כסף לשכור מישהו שיעשה זאת במקומו.
ושם, בין הקוצים, היה לואט אם ככה מילים תמהות תמהות, מסתפקות,
לעומת השמים: "ואני כל השנים חשבתי, ריבונו של עולם: שאו שיחיה,
יעשיר, ישלֹו – או שימות, יעני, יתייסר..."

"והנה אתה, הפעם, ניצחת. כמו תמיד הראית לנו, ריבונו של עולם.
הוכחת שהכול הפוך בעצם: הכול הכול הפוך. המתים שלוויים הלאו,
ריבונו של עולם, וזה רק אנחנו, החיים, שמה יהיה עלינו? אנחנו נותרנו
כאן מתחת לשמים. להמשיך ולחיות בייסורים האלה שאין להם סוף. אוי
מה היה לנו, ריבונו של עולם. איפה טעינו? איפה, אוי ריבונו של עולם.
אוי, תאמר לצרותינו די כבר!"

והצליל. הצליל שבתחילה היה מתחנן מתחלף לו בנימה תובעת,
ממריצה: "אוי, אולי כבר די? די כבר, נו, ריבונו של עולם, באמת..."
ושב ונמוג ליפחה חרישית שכבר אין לה מילים אבל מנגינה נמצאת לה.
מתהומות היגון בן השלושים של בית השיטה הוא שולה אותה ושר
בדמעות ובקול חרישי ונפלא שכל כך רצו ביישוב לשמוע ביום כיפור:
"אמת כי אתה הוא דיין ומוכיח ויודע ועד..." ולא שמעו. בשנה הבאה,
אבל, בטח כבר לא תהיה לו בררה אחרי מה שקרה.

וככה, מפוס בדמעות את הפיוט העתיק, חוזר ושוב ועוד ועוד, מוצאת
אותו רותי כשהיא מוציאה את הראש בעד החלון וחרש לוחשת לו:
"איתן?!" הוא מושך רגע באפו לפני שיענה לה בקול רפה. "כן רותי, כן.
סליחה. הנה אני נכנס להתפלל..." ונאמן למוצא פיו, שמעולם לא עיגל
פינות ובחיים לא הוציא מפיו מילה וחצי מילה שלא על מנת לקיים, הוא
נכנס בדממה הביתה. במטבח האפלולי נוטל ידיים ומנגב בקפידה לפני
שיעמוד לתפילת ערבית ביחידות. את המניין כמובן שהחמיץ בסערת
האירועים. איצ'ה הגבאי מעצמו הבין, מן הסתם, שאין מה לחכות לו
ביום כזה. היה אנוס. "אנוס" אומרת הגמרא הקדושה, "רחמנא פטריה"
– האנוס, הנאלץ להפסיד דבר מצווה – התורה פטרתו, שהלוא נאמר
בה בנערה המאורסה בדברים כ"ב: "ולנעך לא תעשה דבר, אין לנעך
חטא מות. כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה..."

ותכף ניגב ידיו והעביר את אצבעות שמאלו הדקות, הלבנות כמעט, בזקן השחור כשהוא מטלטל ראשו משמאל לימין, ועם הסידור בימינו הוא פותח לברך את השם: "והוא רחום יכפר עֵוֹן ולא ישחית, והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו".

רות פוגלמן | אלעזר ואיתמר, בני אהרן

...וידם אהרן
(ויקרא י', ג)

אמא, מדוע אבא אינו מדבר אתנו
כשאנו שואלים איך זה קרה לאחינו?
שפתיו פך חתום,
כתפיו מתוחות,
הוא פונה
ויוצא
לעשות שלום בין בני ראובן.
אלהים לקחם, בני.
איני יכולה להוסיף דבר כי אביכם
שותק.

דודה מרס, מדוע אבינו אינו שומע
כשאנו שואלים למה אל-להים לקח את נדב ואביהוא?
אזניו קנים סתומים,
גבו מתקשת,
הוא פונה
וצועד החוצה
לעשות שלום בין בני שמעון.
הקריבו אש זרה, בני.
איני יכולה להוסיף דבר כי אביכם
שותק.

דודה צפורה, מדוע אבינו אינו מסתכל עלינו
כשאנו שואלים על האש הזרה?
עיניו ארונות נעולים,
פניו מתהדקות,
הוא פונה
ופוסע
לקראת דוד משה באהל מועד.

איני יודעת, בני.
עולות שאלות על האש הזרה
בְּהַר מֵעַל כָּל הַתְּשׁוּבוֹת
כַּמְדָּבָר בְּלִילָה,
אינו יכול אלא לשתק.

חווה ואדם בגירושם מעדן

בְּשִׁגְרִשְׁנוּ

רְאִיתִי אֶת הַכִּלִּים נִשְׁבְּרִים

לְחֻלְקִיקִים אֵין־סֵפֶר.

בְּשִׁרְאִיתִי אֶת הַכִּלִּים נִשְׁבְּרִים

הַתְּכַסִּיתִי בְּשָׁחַר וְרַעְדָּתִי

וּבְלַעֲנִי הַלֵּילָה.

מִכֶּסֶה בְּשָׁחַר, רוֹעֵדָת,

נִסִּיתִי לְהִתְרוֹמֵם מֵהָאֲדָמָה

אֶךְ נִיצוּצוֹת שָׂרְפוּ אֶת כַּפּוֹתַי.

נִסִּיתִי לְהִתְרוֹמֵם מֵהָאֲדָמָה

אֶךְ מִחֲצוֹנֵי הָרִים שָׁנְפְּלוּ

וּמִמַּעַמְקִים, צִעֲקָה.

מִחוּצָה תַּחַת הָרִים שָׁנְפְּלוּ,

הַתְּקַדְמָתִי לְאֵט לְאֵט בֵּין צוּרִים וּסְלָעִים

אֲשֶׁר כְּמוֹ מַפְלָצוֹת קָמוּ נִגְדִי.

הַתְּקַדְמָתִי לְאֵט לְאֵט מֵעֵבֶר לְצוּרִים וּלְסְלָעִים,

מֵעֵבֶר לְלִשׁוֹנוֹת־מַפְלָצוֹת מְצַלִּיפוֹת

וּכְנִסְתִּי אֶת הַכַּחַ לְעַמּוֹד זָקוּף.

נִהְפַכְתָּ לְשׁוֹן־מַפְלָצַת לְכַנֵּף יוֹנָה –

יוֹצֵאת הַיּוֹנָה וְעֵפָה מֵעָלַי,

וּקְרִיאָתָהּ בְּקוֹל רֶם וּבְרוּר.

יוֹצֵאת הַיּוֹנָה וְעֵפָה מֵעָלַי,

וְלִמְרוֹת צְלִיעָתִי אֲנִי הוֹלֵךְ אַחֲרֶיהָ

לְקִרְאָתָהּ הַזֶּהֱרַר הַמְּבָרִיק שֶׁל הַשָּׁחַר.

אבינועם ביר | משפט הייחודים

"כשרצה האדון ב"ה לנהג את עולמו במידת המשפט, שהוא דרך השכר ועונש, הוצרך שימצא בעולם הטוב והרע, וממילא שיהיה האדם בנוי בתכונה אחת ונהוג בהנהגה אחת, שיוכלו ליפול בו שניהם, הטוב והרע בשיקול אחד" [רמח"ל, ספר דעת תבונות]

וּמְפָנִיךְ נִגְרָשִׁים
מִנְחָשִׁים בְּסוּד הַדַּעַת
לְאָרֶר, לְעֶצְבוֹנָה, וּלְחִלּוֹת פְּנֵי מַחֵר.
וּבְשִׁכְנֵת תְּלָאוֹבוֹת
עַל מִזְבְּחוֹת אָדָם קָדְשֶׁתְךָ נִקְטָר
וּתְהוֹמוֹת רַבָּה יֵצִיפוּ שְׂכָרוֹנָנוּ
קוֹל תְּפִים, חֲלִילִים, תְּפִלוֹת הַחֲשֵׁכָה.

זְרוּעִים כְּכּוֹכְבִים, שְׂטוּפִים כְּחוֹל הַיָּם
אֶלֶיךָ חוֹלְלִים
מְחַלְלִים
מְגַעְלִים.
וְאֵתָה
בְּכָרְסֵת עֲדָנִים אֲדָמִים
אֵת עֵתוֹן הַמַּחֵר מִפְּנֵינוּ תִּסְתִּיר
תַּחֲדֶיךָ בְּאֲנָפִין זְעִירִין
סְתִירִין
וְעוֹדְנוּ שׁוֹאֲלִים.

איתמר נדב | תשובה

רבוי המלים
מעוט המעשה

מלים ריקות
משחרית עד ערבית
הופכות לבליל הבלים

מראשית
עד אחרית?

מחלל אפוף
מחשך על פני תהום
מלים מעולם לא הגדירו...

זקנה בלה
ועודנה בבתוליה עומדת

עמוס גאולה | חצי כוס תה

.א.

חצר הבית ברחוב אדוניהו הכוהן הומה אנשים הייתה. מכולם צדו את עיני דווקא דמויותיהן של הזקנות. אלו שברובן היו עריריות ואיש לא נתן דעתו עליהן, משל עברו מן העולם. דומות היו בעיני אנשים לכלים ושברי כלים המוטלים במקומם או מתגלגלים להם מכאן לשם. נדמה שלא ידעו בני החצר שדווקא זקנות אלו במעשיהן ובמבטיהן הן שהטביעו את חותמן עליהם לדורות.

הבתים שברחוב נפתחו אל החצרות והחצרות אל המבואות והאנשים היו עוברים ושבים ונכנסים ויוצאים ורואים ואינם רואים. השכונה כולה נפרשה לפני יושביה כיריד המציג לעיני כול את מרכולתו. אני נתתי את עיני בזקנות או שמא היו אלה הן שמבטיהן צדו אותי.

היו זקנות שנבלעו בצל הבתים והחצרות והיו זקנות שקשה היה להתעלם מהן. כך, הנכנס אל החצר ברחוב אדוניהו הכוהן לא יכול היה שלא להבחין בזקנה אחת הסובבת דרך קבע באמצע החצר. נושאת את כפיה אל השמים, צווחת "אוי חודו", ופורצת בשטף של קללות בשפת אמה. מקללת הייתה את יומה, את יומך ואת הימים כולם. יש שהיו מוחים ויש שהיו מחייכים ונפנים. מנגד, ישובה על כיסאה בפתח ביתה ישבה זקנה אחרת, פניה נעימות ועיניה רכות. פלך של עץ סובב בין אצבעותיה וחוט של צמר נמשך דרכו מן הפקעת אל הסליל שהלך והתעבה. טווה הייתה פתילות של צמר למצוות ציצית ולנר של שבת.

יצאת מן החצר אל הסמטה, והנה זקנה אחת ממחרת לקראתך, פושטת את ידה ומתחננת לפרוטה. יש שנענים ויש שמשתמטים והולכים. דומה שהיא מכירה את כולם והכול מכירים אותה ובכל זאת אינה פוסחת על אף אחד. כיוון שנעינית לה נצנצו עיניה לרגע ומיד טמנה את המטבע בשקית בד והזדרזה אל עובר האורח הבא. כך מעשיה מזה עשרות בשנים.

אם פקחת את עיניך יכולת להבחין בזקנה אחרת חולפת כרוח בין הסמטאות, תרה אחר סמרטוטים ושברי כלים. עורמת הייתה את שאספה בפנית רחוב ומציתה בו את האש. רגע קט היו דולקות עיניה בלהבה ועוד בטרם תכבה האש כבר הייתה מזדרזת ואצה לחפש חומר בעירה חדש למדורותיה. כך מעשיה בכל ימות השבוע. ביום השבת לא נראתה ברחובות. איני יודע אם השבת היא שנתנה לנפשה מנוח או שמא מוראם של האנשים הוא שנפל עליה.

מקום מיוחד קבעו לעצמן הזקנות הצובאות אל פתחי החלונות של בית הכנסת המרכזי. יושבות היו על ספסל ברחוב, מצמידות את ראשיהן

אל סורגי החלונות ומטות את אוזנן אל תפילת החזן. מעולם לא ראיתי ספר תפילה בידיהן ומסופקני אם ידעו קרוא. שוב ושוב היו עונות "אמן" ו"ברוך שמו" על הברכות ועל הקדישים ועל הקדושות, מבוקר עד ערב, מניין אחרי מניין. רק בעת שמחה של ברית אורו עיניהן והיו ממלמלות ברכות מקירות לבן לרך הנולד.

זקנה אחת מן החצר הסמוכה תחמה את עולמה במרחק הליכה מן החצר ולא יצאה מתחום זה זה כמה עשורים. חרדה הייתה מפני נסיעה באוטובוס או במכונית. מדי יום הייתה סוחבת את סליה מן השוק ושבה לביתה בעיניים מיוסרות. מאז פסקו החמרים להלך בעיר לא ניתקה כף רגלה מן האדמה. לא הועילו לזקנה זו לא דברי שידולין ולא לחשן של השכנות. כלואה הייתה במטבחה הצר, מכינה תה וביצים קשות לאורחים הבאים לחצרה.

ב.

בין זקנות אלו שבחצר גדלה ילדה אחת יתומה מאם. אמה כרעה ללדת בחצר זו עצמה, התקשתה ומתה בלדתה. באותה שעה הייתה הילדה כבת שנה וכמעט שלא הספיקה להגות בלשונה אימא. בצעדיה הראשונים תרה אחר דמות של אם להיאחו בה. כיצד נשקפו בעיניה שלל הדמויות שבחצר אין לדעת. האם נרתעה מפניהן המקומטות של הזקנות או שבחנה דווקא את עיניהן, האם נבהלה מדיבורן או שחשה דווקא את מגען, אין לדעת. אפשר שעיניה המחייכות של הטווה הזקנה הן שמשכו אליה את הילדה היתומה, או שטוב לבה הוא שאימץ את הילדה אליו. כך או כך, הטווה הזקנה פרשה עליה את חסותה וצירפה אותה אל יושבות החצר. כך גדלה הילדה, מפלסת את דרכה בין שקיות הסמרטוטים לערמות הקרשים, מרכיבה לעצמה שפה מן התפילות ומן הקללות, וחולמת לגדול ככל הילדות.

כשהגיעה לגיל חמש שלח אותה מי ששלח לבית הספר, יחד עם כל הילדים. ואולם כשלא נמצא די מקום בכיתת בית הספר העמוסה, העבירו אותה ללימודים אחר הצהריים. עקורה מחברותיה סבבה בבוקר בחצר בין הזקנות ואחר הצהריים בכיתה המרוקנת. מה למדה בבית הספר ומה לא למדה וכיצד למדה לא היה מי שידע. מה למדה מזקנות החצר אפשר רק לנחש. דומה שילדותה הייתה עלומה גם מעיניה עצמה. מעצמה גדלה ואך סוד הוא מי לימד אותה אהבת אם מהי. פעם, בשעת משחק באחת החצרות, הטיחה בפניה ילדה שיתומה היא ושהטווה הזקנה כלל אינה אמה. את שברה לא היה מי שירפא. רק כוחה של הילדות הוא שיכול היה לשאת אותה מעל פני האדמה שנשמטה מתחת לרגליה כלאחר יד.

עם השנים גדלה ודומה היה שפרשה כנפיים. נישאה והייתה לאם. יצאה מן החצר ועברה לגור במקום חדש. בנתה את ביתה וסיגלה לעצמה חיים משלה. הייתה קונה ומבשלת, מטפלת ודואגת, דוחה ומקרבת. אור וצל

בקעו מפניה חליפות. כל מחשבותיה נתונות היו לילדיה, שאף הם גדלו והחלו לבחון את כנפיהם מבעד למבטיה התמידיים.

רק חדי העין יכולים היו להבחין בקווי חן בהתנהגותה. הייתה יוצאת תדיר אל מרכזי הקניות החדשים, אך מן המדרגות הנעות נמנעה וחיפשה תמיד דרך חלופית. את החתולים גירשה ברגלה אך מפני כלבים ואפילו הקטנים ביותר נחרדה. ממרקת הייתה את הספינים ואת שלבי התריסים, אך הניחה את קירות ביתה ואת רהיטיה מתקלפים. לו שאלת אותה לעת הפוגה שמא תרצי לשתות דבר מה, היו לובשות פניה ארשת של תחינה והייתה מבקשת "חצי כוס תה". לא היה שיעור לתודתה אך מיד הייתה נזכרת שעליה לעשות עוד דבר מה למען. להעמיד סיר או להכניס מכונה ושטרס מירקה או כיבסה או אפתה. וכך, רק לאחר שחצי כוס התה הייתה צוננת ותפלה הייתה שבה ולוגמת ממנה בשתיקה. בשבתות הייתה הולכת לחצר שברחוב אדוניהו, יושבת עם הזקנות ומדברת בשפת ילדותה. שם מצאה מרגוע לנפשה.

ג.

מעולם לא ידעתי את סיפורן של הזקנות. מי איבדה בן ומי איבדה בעל. מה קרה לדעתן ולנפשן במעבר משם לכאן, ומי היו הזקנות שסבבו בחצר ילדותן. רק את מקצת מעשיהן ראיתי ואת מבטיהן.

על יד על יד ומבלי משים נתמעטו אותן זקנות. חלונות בית הכנסת המרכזי התפנו אט אט מיושבותיהן הקבועות. מי היו בחייהן לא ידעתי ומה עלה בסופן לא יכולתי לדעת. על גורל כמה מאלו שסיפרתי לכם עליהן שמעתי כיד המקרה ולאחר שנים. המקללת נדמה כשקללה על פיה ועיניה יוקדות. אף שהייתה מוקפת אנשים בחייה, התעסקו בה לאחר מותה כבמת מצווה. מקבצת הנדבות מתה ערירית. לאחר ימים כשפתחו השכנים את דלת ביתה נדהמו לגלות כי חדרה מלא שקים עמוסי מטבעות אותן אספה אחת לאחת משך כל חייה. השורפת נעלמה יום אחד מנוף השכונה. מה עלה בגורלה לא העזתי לשאול גם לאחר שנים. טוות הפתילות הטובה זכתה להגיע לשיבה טובה על כיסאה שבחצר ועצמה את עיניה כשהיא מוקפת בנכדיה.

לעומתן הזקנה החרדה לא מתה. עודנה סוחבת סלים מן השוק, ומאכילה את ילדיה. שנים הייתה יושבת ממתנת מתי יינשאו ילדיה, שכבר בגרו וזקנו וכמעט שבאו בגבורות. היא עצמה כבר חצתה את מפתנן של שתי מאות שנים. יש אומרים בהלצה כי נשכחה אף בידי שמים. ויש אומרים שרק דמותה היא שהתגלגלה בדמותה של זקנה אחרת צעירה הימנה.

הילדה שהפכה לאם זקנה אף היא. ספר האורחים של פניה עמוס היה בחתימותיהם של כאבים רבים. גם מנה גדושה של נחת חולקה לה אלא שזו פחות ניכרה בפניה. מאז שכלה את בנה לא ידעה שמחה שלמה

מהי. נתונה הייתה לילדיה ולנכדיה, חרדה לגורלם, תוהה מדוע איחרו פעמי מרכבותיהם. מעולם לא ישבה בחיבוק ידיים. הייתה סורגת סודרים ושמיכות לקראת כל תינוק ותינוקת שנצטרפו למשפחתה. קוראת את פרקה, ושבה ושונה. מניחה פרוטה בקופת הצדקה. יוצאת ושבה, מנסה למלא את בור חללה מחולייתו. יום יום מבעירה את האש ומדמינת שהיא מערה את סיריה לגרונותיהם של סועדים הרבה. יום יום נכזבת כשרק חצי תאוותה זו נתמלאה. רק לעת ערב, עת עייפה נפשה, הייתה מגיעה סוף סוף אל חצי כוס התה הפושרת שלה. חצי כוס.

***

כאשר חלתה את חולייה האחרון סבבו את מיטתה ילדיה ונכדיה. ואף שדעתנים היו לא נמצא ביניהם מי שיכול היה לומר לה כי ימיה ספורים. וכך, הייתה היא עסוקה במחשבות על כל שטרם הספיקה לעשות וטרודה בדאגות על כל אחד מן הסובבים אותה, ואילו הם הרכינו את ראשם והשיבו לה בשפה רפה. ואף על פי שלא ידעה כי כבר ניטלה בשמים פתקה שלה, לבה הגיד לה שכן הוא והשכילה לומר לכל אחד מיקריה את דבריה האחרונים. באחד מרגעים אלו שאין בהם דבר לבד מאמת פשוטה פנתה אליו ואמרה לי: "חיה את חיך, אל תיתן להם לעבור לידך". כל כך היו הדברים כחדשים בעיניי. שמעתייה כמפצירה בי "אל תשתה רק חצי כוס, שתה לרוויה!"

רעות זוארץ עמרני, "צפורי יום צפורי לילה", 2012. חימר לבן, פורצלן,
חוט כותנה 67X55

נעמי פרייפלד-טישור | לב

שוב את מתבוססת.

אי־אפשר שוב, אמא, עד מתי

רק החרף הצר שבינינו יהיה דממה שלוח כל כך.

תדברי אתי, רק האדמה שומעת

התיירי את החבלים שפרכתני אותך בהם, להיות לי לבדך מקום יחידי.

דברי אתי.

אל תתהלכי בביתי רוח,

אל תלטפי את ראשה של בתי בחלום

התישבי כאן לידי, רק הדבור יציל את השכחה.

רק האדמה שומעת.

כבר החלל הזה א-לוה בא בי

אני מתפללת אליך, אלוה,
רק את יכולה להבין
את כאבי הרחם הללו,
נאמנות כוזבת לגוף מטהר
תני לי מלים ארכות להגיד לך
את אשר מנח בי
גרוטאות מחשבה מנחות בחלל החזה,
תפלה אחת, זכה, ישנה וטחובה
אשם ודאי. לא תלוי.
בשאני רוצה להיות לך, את בורחת.
ושוכחת את מה שהמטרת עלי
גשם שוטף.

שירה חסין | שקיפות

יפים ההרים ביום חרף שמש
 בשלרגע שככה הסערה
 השקטה
 שבקרבנו מתחוללת
 נוכחת ולא נותנת מנוח
 אינה יודעת מהיכן באה ולהיכן תלך
 אבל ממשיכה
 אחרי שרגע אחד
 תמים
 יודע את מקומו
 עצר בעדה.

נעימת הצליל

וכשהגעתי אל הזמן היפה
 נשתהיתי ובקשתי להכנס
 עמק אל תוך הצלילים,
 העוטפים כמו בועה
 כמו חלום בזהק.
 הצבעים מתמוססים ומתמזגים
 עם נעימות הערב,
 קול זורם ומגיע אל הנקדה המקבלת בנפש
 משאיר חותם בשלותו הנושקת
 ואני רק רציתי להשאיר
 להחזיק בשעה המתנגנת בעדנה.

מינדי אבר ברעד | בגיל הזה

בגיל הזה
מבשלים דיסה
ונדבקים בתוכה

אדם עם חפציו
שאלות שלא נענו
בכסא הריק מולו

המנגינה חוזרת

המנגינה חוזרת
חודרת שוב
מתחת לעורי
צלילים ישנים זורמים
בדם ומאירים אותי

תהלה עתיקה בדמות עכשווית
מדגדגת בין אזני
מתגברת בקצבה
במלך המנפנף זרועותיו אלי
בואי בואי

חדש ישן
אין חדש מתחת לחמה
המוזיקה מתקדמת
אל העבר
אל ימינו בקדם.

מידד לנדוי, "השתיחות", שמן על בד 34*30

כנרת פולק | מלך

איך סופרים עד
ספירת מלכות
שהיא
ספירת הגעגוע
שהיינו מונים הגעגוע באצבעות מחלקים אותו לרגעים
ומצרפים.
מחפשים מלכות
ומוצאים פרדות
שותות בדרך
בדרך אליך
ובאו ימים שהיינו אומרים:
אין לנו
וכשהעלינו הקרום כבר יכלנו לומר:
אין לנו מלך
(ויודעים שהיית בוכה עלינו
בוכה להפשיר מעלינו הקרום)
וכשבאו ימי אלול שוב
רצינו לומר שאין לנו מלך אלא אתה.

רצון

הפְּכִי אֶת הַרְצוֹן שֶׁלְּךָ לְמַנְדֹּלָה
הַנִּיחִי לוֹ שִׁיתֵּעֵגֵל בְּדַגְמָה סֶסְגוּנִית
שֶׁתִּזְכֹּר לְךָ שֶׁאֲפֹשֶׁר מְרַבֵּב.
צִירֵי מִבְּפָנַי הַחוּצָה,
וְאַחַר כֵּן מִבְּחוּץ פְּנִימָה.
תִּפְרִי לְךָ בְּזֶהֱב קִשְׁרֵי הַרְגֵּשׁ-מַחְשָׁבָה
וּמִסְבִּיבֵם תּוֹסִיפִי חוּטֵי הַכֶּסֶף גּוּף.

אֶת הַפְּזוּר הַזֶּה שֶׁלְּךָ (אֲשֶׁר אֲנִי אוֹהֶבֶת) הַפְּכִי לְחִלְקִים
שֵׁשׁ לָהֶם קִיּוֹם.

סְתַהַרְתְּ שֶׁתִּקְפֶּה אוֹתְךָ
הוֹפְכֶת לְרִיעַת מְשַׁכְּנִי,
וְאֶת יוֹדְעַת שְׁבַחְדָּרִים
זוֹ אֶת, זוֹ אֶת.

שבעה קבצנים בתל אביב ההגנה

אני מחזיקה בכרטיס הרכבת
מתאמצת אל הכתב המטשטש
וחושבת על
סבתא שלמדה אותי שבעולם הזה
צריך להיות מקבצני רחמים
ורק ככה למשך
ולא בכוח:
"החיים הם חוט של חסד, לא חבל".

סבתא שלא ראתה והיתה מתבוננת אל התכלית
שאצבעותיה היו רכות ונכונות לקלט
כל בליטת ברזל שצצה בנפשי
וברעש התחנה המרכזית אני שומעת את היכלת שלה
לשמע פנימה אל עבור האזן
וגעוגע עובר בי מסוף העולם ועד סופו

תיקונים

עדן גולדמן | מאין באת ולאן

ראיתי איש הולך על כביש שש
בצהרי יום ששי
נסיעה מהירה כחם אים
והוא צועד בגפו
מחסר צידה. משלל זהות.
הבן אדם
מהלך על השולים
בכביש שאין לו התחלה ואין לו סוף
(לפחות זה בחנם, עובר בי הרהור נבזי)
כבר אחת בצהריים, צהרי יום ששי
מבלי משים אני לופתת את בקבוק המים האישי,
תודה מה יעשה האישי
בשתרד השבת לעולם.
עד כמה, לעזאזל, אני מחיבת אליך?
ואם יקרה האישי תחתיו
סמוך למחלף שורק,
בשלוש עשרים ושיש יקבעו את מותו
האוכל לומר כי ידי לא שפכו
האדם הזה?

ראיתי איש הולך על כביש שש
בצהרי יום ששי
מאין יבוא
מנוח לנפשי

•

ממש לנגד עיני חסרות האונים
 תקנות חוט השני שלך הולכת ונגזזה.
 פתיל האמונה הולך ונחרך
 בקצב אכזרי של שֶׁעוֹן
 ביולוגי.
 הלב מתחנן, בקרוב...!
 ואצלך
 פגישות מיגעות. טלפונים טרחניים. שאלות מלאות.
 עיפות.
 אוי, העיפות.
 לו ידעת כמה אני כואבת אותך
 (בעקר בשמחתי הגדולות ביותר)
 אך כמה עונים את המענות. המעקות. המעכבות
 מיצועה.
 אל מול עיני חסרות העונים
 את הולכת וכלה -

רחלי מדר | לקלף

החיים שלנו הם כאלה, עשויים שכבות שכבות. כל זיכרון הוא עוד קליפה. אני יושב עכשיו על הכיסא החום ומשאיר את תפוחי האדמה להתקרר. נזכר, חושב על הכול, מקלף עוד קליפה ועוד אחת ממה שבעצם היו החיים שלי עד עכשיו, ממה שעשה אותי מה שאני.

מקלף. אני זוכר את הימים לפני החגים כשכל הדודים היו אוכלים ביחד. אימא הייתה מביאה לי ערמה של גזרים ותפוחי אדמה ואני הייתי לוקח סכין ומסיר את הקליפה. הייתי יושב קרוב לחלון, והערמה הענקית הייתה עוברת לאט לצד השני, מקולפת. מעביר את הסכין מסביב לתפוח האדמה בזהירות. מקלף.

אם הייתי זוכר כל מה שעשיתי בחיים, מזמן הייתי תולה את עצמי.

כבר בגיל 9 פרצתי לאבא שלי כספת, לא יודע איך, מברג וכמה סיבובים הכניעו אותה מהר מאוד. אני זוכר שראיתי שם הרבה חבילות של כסף, מסודרות, כל אחת מהן קשורה בגומייה. לקחתי חבילה אחת עבה והחבאתי אותה מתחת לבגדים שלי. אחר כך פירקתי את טנק המשחק שהיה לי והחבאתי את הכסף בפנים. הייתי יורד לבית הספר בבוקר, מחביא את התיק מאחורי השיחים ורץ – לשחות, לדוג. אהבתי לדוג. המים הקרירים מסביבי, הים העצום, הגלים הגדולים והשקט, כמובן – גם ההצלחות, הדגים השמנים שהייתי משחרר למים בחזרה.

יום אחד זכור לי טוב מאוד. אחד מאותם ימים רגילים כשתיק בית הספר היה מאחורי השיחים ואני ממש לא בבית הספר, יצאתי עם סירה קטנה לדוג. לקראת הצהריים התחלתי לחתור לחוף, רואה פתאום דמות מחכה לי שם, מרשימה, אצילית. זה היה הוא, אבא. הוא לקח אותי הביתה, כועס. אני לא יודע מי אמר לו, נדמה לי שהוא פשוט כבר הכיר אותי יותר מדי טוב.

זו הפעם היחידה שאבא שלי הכה אותי. הוא רתח מזעם, אמר לי לפשוט את החולצה והכה אותי עם החגורה. שאל מאיפה הכסף. שוב ושוב. לא עניתי, הוא אמר "מהכספת?" ... "מכאן?" ואני רק מסמן "לא" עם הראש. היום אני מבין שהוא רק דאג שלקחתי מאחרים.

אחר כך הוא הורה לי להתלבש, ושאתלווה אליו לתפילת ערבית. לא הסכמתי, לבשתי את החולצה והלכתי לחדר. גם לארוחת הערב לא הצטרפתי. אבא ביקש מאוד והציע לי כסף. הלכתי אָתו. אימא הכינה עוף ותפוחי אדמה בתנור. אכלנו בשתיקה.

בערך בגיל 15 התחלתי לבוא לשם, להציץ, לנסות, לטעום.

כשגדלתי מצאתי את עצמי הרבה שם. משחק. עם הכסף של אבא ועם כסף שהשגתי.

לפעמים מרוויח, לפעמים מפסיד. חוזר רק כדי לראות את הפנים העצובות של אימא, ללכת לישון, ואז לצאת שוב למחרת בבוקר.

ומה שלא יכלו לעשות האכזבה של אבא, העצב של אימא וההבנה שלי לחומרת המצב – עשתה אחת, שלא הסכימה שנתחתן אם לא ארפא את עצמי. השתדלתי, המון מאמצים השקעתי בכך. שנינו ידענו שזה לא פשוט ושזו לא מחלה שאפשר להתרפא ממנה כליל. שזה יכול לחזור. היא ידעה, אבל אחרי כמה חודשים שלא הלכתי לשם בכלל, ושאלתי אותה אם היא תינשא לי, היא אמרה שכן.

ואז הגיעו ימים מאושרים, נולדה לנו ילדה קטנה ומקסימה.

ניסיתי לעבוד, להביא הביתה כסף. היא עבדה קשה כמטפלת וגם אני רציתי להביא את שלי. אבא עזר לנו מאוד. הצלחנו לנהל שגרה.

ואז ככה, מתוך השגרה, בלי ששמתי לב, הכול חזר אליי שוב. ובגדול. הייתי יוצא מהבית בבוקר וחוזר בלילה, ובכל פעם מחדש לא מצליח להבין למה היא כל כך כועסת. אני הרי מצטער. לא התכוונתי, באמת שלא התכוונתי. יש דברים שהם יותר חזקים ממך, וכמה שתצעק שאתה רוצה להפסיק – אין לך אפשרות כזו בכלל. משהו ריק לך בפנים, ואתה חייב למלא אותו. אתה רוצה להאכיל את הילדה המתוקה שלך עם השיער החום והצמות והתמימות, אתה לא רוצה לקחת את הכסף שבו אפשר לקנות לה אוכל ולגמור אותו. אבל זה לא תלוי בך בכלל. וחזן מזה הצעקות שלה לא יועילו. היא בוכה ומאשימה אותי, ואני – אין לי מה להגיד. אז אני יוצא מהבית בלי לומר כלום, והרגליים שלי לוקחות אותי לאן שהן רוצות, עד שאני מוצא את עצמי שוב בפתח המקום הזה. אני משחק על הכסף שעוד נשאר לי בכיס. אני מרוויח, והולך לקנות לה פרחים ולקטנה המתוקה שלי שוקולד. קונה ירקות, לחם, חלב. כשאני חוזר שמחים לראות אותי, אף אחד אינו שואל מהיכן הכסף. הן רק שמחות, והיא מכינה לנו ארוחת ערב. כך זה המשיך. לפעמים דאגתי להן לארוחות ערב טעימות ולתכשיטים לחגים, ולפעמים בגללי אי-אפשר היה אפשר לנסוע לטייל בחג.

הילדה שלי כבר לא כל כך תמימה, ולכן היא גם לא ממש אוהבת את אבא שלה. היא הדבר שאני הכי לא רוצה לאבד. אבל אני מרגיש שאפילו שאני יכול כל יום לומר לה בוקר טוב – אני מאבד אותה. אני כבר יודע שאני חולה, והמחלה קשה מאוד. הסיכויים שלי להבריא נמוכים, והם לא גדלים כשהיא צועקת עליי או מתעלמת ממני. פעם חשבתי על זה שגם כשהיא מחייכת כשאני מביא הביתה ארוחת ערב טובה, זה לא מוסיף נקודות להבראה שלי מהמחלה.

קלפים עוברים מיד ליד, כבר מרופטים, כסף מחליף ידיים שוב ושוב,

הערמה שבאתי אתה הולכת ונעלמת. עוברת לצד השני של השולחן. לקלף.

לא הסכמתי לא הסכמתי לא הסכמתי. כולם יכולים לקרוא לי סרבן. להסתכל עליי באילו מבטים שהם רוצים. אבל אני אוהב אותה – אני אוהב אותה. ואני לא רוצה להיות לבד, ואני גם לא רוצה להתרחק מהילדה שלי שכבר גדלה והיא כבר בשירות לאומי. אני רוצה לעשות קידוש ושהן יעמדו מסביב לשולחן. באמת. בערב שבת אני תמיד בבית. אני רוצה שנשב ביחד במוצאי שבת ונאכל פולים חומים עם ביצה קשה. אני רוצה שנשב יחד בליל הסדר והבת שלי תשאל אותנו "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה?" ואנחנו נענה לה ביחד. אני יודע שאני לא בבית, שאני לוקח את הכסף שהיא מרוויחה מהעבודה שלה ומפסיד אותה. אני יודע שהבת שלי שונאת אותי ושאני חוזר אחרי אחת וחצי בלילה ושאני מבהיל אותן לפעמים כשאני מבקש לא לפתוח לאף אחד כי אני חייב כסף. אבל אני מצטער. לא רוצה. לא רוצה להיות לבד.

קראתי כתבה על תינוק חולה שההורים שלו עזבו אותו בבית חולים. הייתה שם תמונה שלו. מתוק כזה, ישן מכוסה בשמיכה תכולה. הם השאירו מספר טלפון אם מישו מוכן לאמץ. מי רוצה לאמץ אותי? השיער שלי כבר לבן, אני מקריח, ואני מבזבז כסף על סיגריות שעושות בבית מחנק. אבל אני חולה וגם נוטשים אותי.

הבת שלי הבטיחה שאם אני אעזוב את אימא שלה היא תתקשר אליי, לא תכעס עליי כל כך, לפעמים תעשה אתי שבתות וחגים. נכנעתי. הלכנו לבית הדין. וזה נגמר. זהו. כולם נכנעים בסוף. אחרי זה כולם נעלמו מהחיים שלי ונשארת לבד. המחלה שלי הידרדרה והפכתי חולה יותר ויותר.

קליפות. אין כאן מהפך. זה סיפור חיים. לא הגיעה פיה טובה או מלאך שהושיט לי יד והוציא אותי. הבת שלי לא התגעעה פתאום ובאה לתת לי חיבוק. היא לא סגרה אותי בבית ומנעה ממני לצאת עד שהבראתי. אף חבר שלי לא אסף כסף ולקח אותי לגמילה. אין פיות, ומלאכים אינם יורדים מהשמים.

זהו. אלו החיים שלי עכשיו. בבוקר הולך לשם. בלילה חוזר והולך לישון. אף אחד לא מתקשר או מתעניין בי. לילדה שלי עם העיניים הגדולות והשיער החום נולדו כבר שלושה ילדים צדיקים עם פאות חלקות ועיניים יפות. לפני ראש השנה היא תמיד מתקשרת ומבקשת סליחה, ואני שואל מה שלומם. יודע שאם אני מתגעגע – כדאי להתגעגע עכשיו, כי היא לא תתקשר אליי לפחות עוד כמה חודשים. כשאני בא לבקר אותם בחנוכה אני מביא להם כסף, לא מעט בכלל. והם מקבלים אותם בשמחה ובעלה אומר לי תודה, משחק בזקן שלו, שואל אם אני מעדיף קפה או תה. הם אינם שואלים מאיפה הכסף, הם יודעים.

אולי הם קונים בכסף דברים טעימים ומזמינים אותה לנר שמיני לארוחת ערב. היא תמיד באה אליהם, את כל החגים הם עושים ביחד. מאז שנפרדנו.

שנות החיים שלי אט אט נערמות בצד השני, מתקלף.

חוה עזריאל | השוואה בין שיר של דליה רביקוביץ' לשיר של אמיר גלבוץ

"לא תוכל להתעלם"
(דברים כ"ב, ג)

דליה רביקוביץ'¹ **And sympathy is all we need, my friend**

הגיד לך אדם מה טוב
ומה אלהים מבקש ממך.
נניח למפלא בהיכלו.
די לומר
הגיד לך אדם מה טוב.
אתה חייב להתפנות
ומה פרוש חייב?
חייב.
הנה פה לימינך אדם
עודנו נער.
יש לו גם קשיים של פרנסה,
גם של זהות.

בלילה הוא נחנק
מחרדה, לא מתעוקה נשימתית.
כמה הם מתענים בצורך לידדות
קצת מחיבת,
הנערים האלה בפנים החמורות.
וגם רזים כל כך,
אלו אני אמם
הייתי בלי ספק אשה קודרת.

1. דליה רביקוביץ', אהבה אמיתית, תל אביב תשנ"ה, עמ' 233.

מה יש לומר
 הכל צמאים לאֲהָבָה
 וְזֶה עֲנִין מִשְׁפִּיל
 וְזֶה גַם רָגַע שֶׁל חִלְשָׁה.
 אֵךְ יֵשׁ לִי הָעֵזָה לֹמֵר
 כָּלֶם צִמְאִים לְאֲהָבָה,
 וּמִי שֶׁלֹּא יִמְזַג כּוֹס מִים לְצִמָּא
 סוֹפוֹ שֶׁיַּעֲלֶע רַק אֶת הָרֶק אֲשֶׁר בְּפִיו
 עַד סוֹף יָמָיו.

•

אמיר גלבע²

יום ללא מעשים טובים. ללא מלה טובה. לא אני למי. לא
 מי לי. לא מלים שהיו לי שיכלתי לתת. למה לא
 נתתי. עלי לראות שלא לראות כל זה שמסתיר מי
 שמוכן לקבל, אף אני. אף על פי כן, למה
 מסתיר. עצם עינים וראה אף ורק מי שעדין מחכה
 לך ממך. וזה כל שעדין מזמן לך בעולם הזה שמר
 על כן על המלה הטובה ואל תפן לאחור. אל
 תזכר העולם הבא בעבר. יש עוד כאן עכשיו מי
 המזמן לך. עשה למענו. תן לו חיים. למען
 יאריכון ימך. ומיו.

העיסוק במחאה החברתית-מוסרית והדרישה לעזור לזולת הנוקק
 אינם מובנים מאליהם בשירה העברית. והנה שני משוררים כותבים על
 החשיבות העצומה של נתינה לזולת, הן במעשה טוב הן במילה טובה.
 נתינה זו משפיעה על המקבל ועל הנותן כאחד: אצל אמיר גלבע –
 "למען יאריכון ימך ומיו", ואצל דליה רביקוביץ' – "ומי שלא ימזג כוס
 מים לצמא / סופו שיעלע רק את הרק אשר בפיו / עד סוף ימיו" (דהיינו,
 יסכול מצימאון גם הוא).

הדוברת בשירה של דליה רביקוביץ' פונה ישירות לקורא ולעצמה

2. אמיר גלבע, רצייתי לכתב שפתי ישנים, תל אביב תשכ"ח, עמ' 45.

בדרישה קטגורית: "אתה חייב להתפנות" ולראות את הנוקק העומד ממש לידך. לא תוכל להתעלם. בבית הראשון הדוברת אוחזת בלשון הנביא, ואילו בסוף הבית השני נכנס "אני" של אימא – קול של הזדהות עם הסבל מן המקום הנשי והאימהי. ובבית האחרון באה ההכללה הכלל-אנושית – הצורך האוניברסלי באהבה וההשפעות ההרסניות על הפרט שאינו מסוגל לתת מעצמו לזולת.

לעומת רביקוביץ', אמיר גלבוע מנהל משא ומתן עם עצמו. הוא עורך את חשבון נפשו לגבי היום שעבר, שהיה "יום ללא מעשים טובים". השיר מתחיל, על כן, במשפטים קטועים חסרי נשוא. המילה "לא" חוזרת במשפטים אלו שבע פעמים. ויש גם משפטי שאלה: "למה לא לא נתתי", "למה מסתיר" – הדובר מתחבט עם עצמו, קשה לו לראות את עצמו והדברים אינם ברורים. העמימות מתבטאת גם במשפט ארוך בעל תחביר מזור ובלתי ברור; "עלי לראות שלא לראות כל זה שמסתיר מי / שמוכן לקבל, אף אני". פירושו של המשפט: אני חייב לדאוג שלא אתרכז במה שמסתיר את מי שמוכן לקבל עזרה, כולל אני בעצמי. בעוד שדליה רביקוביץ' מדברת בנימה בוטחת ומטיפה, הרי שכאן הנימה היא אישית, מתייסרת, מהוססת. שוני זה מתבטא גם בכותרת הפסקנית בשירה של דליה רביקוביץ' לעומת חוסר הכותרת בשירו של אמיר גלבוע.

שני המשוררים משתמשים במקורות מן העולם היהודי. דליה רביקוביץ' משבצת בתחילת שירה את דברי הנביא מיכה "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד" (מיכה ו', ח). המילה "אדם" בשורה החמישית יכולה להתייחס לנמען, אך יכולה גם להתייחס למוען, הלוקח על עצמו את תפקיד הנביא. לעומת זאת, אמיר גלבוע פונה בתחילת השיר לסידור, ל"ברכות השחר", לבקשתו של האדם בתחילת היום "ודבקנו ביצר הטוב ובמעשים טובים". לחלופין אפשר לומר שהמשורר משתמש בביטוי הכבול "תורה ומעשים טובים" בהשמטה משמעותית של "תורה". הוא יכול להתייחס, למשל, למשנה – "בשעת פטירתו של אדם אין מלווין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד" (אבות פ"ו מ"ט). גם בהמשך הדובר פונה לפרקי אבות – "אם אין אני לי מי לי?" (אבות פ"א מ"ד). השימוש כאן הוא בהיפוך אירוני – הרי המשמעות המקורית של האמירה היא שאדם חייב לדאוג לעצמו ולא להסתמך על אחרים. אולי גם הפירוק של המשפט המקורי: "לא אני למי. לא מי לי", מעיד על הרצון למשמעות שונה, הפוכה.

לקראת סוף השיר הדברים מתחילים להיות ברורים – מיקוד הראייה כאילו סילק את "כל זה שמסתיר". עכשיו הדובר יודע בצורה ברורה ש"יש עוד כאן עכשיו מי / המזמן לך. עשה למענו. תן לו חיים". אחרי הקריאה הזאת הדובר מסיים בשכר המובטח בתורה על קיום מצוות כיבוד אב ואם – "למען יאריכון ימיך"; זה הדיבר הראשון שמתייחס לקשר שבין האדם לזולתו, והוא היחיד שיש עליו שכר.

אם כן, אפשר לראות שלעומת דליה רביקוביץ', שמביאה את דברי הנביא, והיא עצמה משמשת לו לפה, אמיר גלבוע משתמש במקורות שאולי אפשר לקרוא להם צנועים יותר – הסידור, פרקי אבות ומצוות כיבוד אב ואם. כותרת השיר של דליה רביקוביץ' – And sympathy is all we need, my friend – ממקמת אותו בספרה אוניברסלית, בעוד השיר של אמיר גלבוע נטוע לכל אורכו בעולם היהודי.

אמיר גלבוע מחזק את המסר שלו על הצורך במילה טובה לנוקב באמצעות חזרות צליליות על מילים, כגון: "מלה", "מי", "לי" – "מלים". נראה כאילו הצלילים החוזרים באים מתוך מקום עמוק שקודם לניסוחים שכליים מדויקים. אצל דליה רביקוביץ', לעומת זאת, יש חזרות על מילים שלמות שבאות להדגיש את המסר של הצורך הדחוף לעזור לנוקב. המילים החוזרות אצלה הן "אדם", "חיב" ו"צמאים לאהבה".

לסיכום: שני השירים דומים מאוד מבחינה תמטית אך שונים בעיצובם האמנותי. הברלים אלו מבטאים היטב את האישיות השונה של שני המשוררים. אני אישית מרגישה יותר קשר עם אמירתו הצנועה של אמיר גלבוע, שבאה בתביעה בעיקר אליו עצמו. מעצמו הוא דורש שלא יהיה יומו "יום ללא מעשים טובים". מצד שני, הפאתוס בשירה של דליה רביקוביץ', הדרשה הקטגורית "אתה חיב להתפנות" – אלה עשויים אולי להשפיע על הקוראים לשנות משהו בראייתם החברתית.

נכתב במסגרת קורס על שירת אמיר גלבוע במכללת הרצוג, בהדרכת פרופסור חמוטל בר יוסף.

אשר שאז | חפץ חשוד

יש לי בלב חפץ חשוד
בחקר נקיות
מפניות קודמות
שמאלה באין כניסה
אחרת לדרך החיים
שלא נענו
עלולות להתנגשות
עם רצונות גבוהים
משרש נשמתי
באים מולי במהירות
אני חושש עלי
לדוח לנהג
יקרא לחבלן
בפניו אתחנן
שלא יפוצץ
שלא ישפך לבי
התינוק הערל
עם המים
המזים עליו לטהרו
והמוזות שלא תשרינה יותר
שלא ילקח מעורק תחבורה
למחלקת אבודות
ידחה למחסן מאבק
לערמת חפצים נשכחים
הקבורים אתי
מתחת לגולל
הכרה כבדה
סוגרת עלינו האור.
ואולי אתה יודע אדוני
איפה פה באזור
אפשר לגאל?

ממשות

א.

הנני עלי להמציא גלגלים חדשים
 מהאין
 שבמלה אינסוף.
 לברא עולמות אחד
 מכלם.

ב.

ברבצק העצוב מתפורר לי בין הידים
 מתפורר לאלפי גרגרים יבשים
 אלקט אותם בחפוש אקראי
 במנוע אינטרנטי
 אחר עצמי ואחר השעור
 שעלי לפסל
 ממה שאיננו בחמר.

ג.

גם אם לא צריך
 אני גלגל.
 מקנה שבאמת המצאתי.
 תמלאו אותי בבקשה
 באור חם.

ד.

לו רק יכלתי לאחז במנוע
 חפוש ולחוש בין כפות
 ידי את חמו ולכרוך
 את שפתי מסביב לאגוז ולשאף
 אל תוכי העשן ממשי
 של חיי.

כתבת נשמתין נוקבין

נשמה שלי
מאז שנשאאתי אותך
בתוכי התחייבתי לך
פרנסה ומזון
הבטחתי
להלביש לך שמים
השחקים יהיו קטנים עלינו, אמרתי
נעורף שם נשוטט
במרחבי אינסוף, גם בגוף
נצלל אל ים
עמקיו גדלה
אוצרות.

נשמה שלי, הכל היה
נראה כל כך
פשוט היה אפשר
להתרגש להדבק
היה לאן להתעלות
בלי שאלות היה נשגב
אבל עכשו
ראשי הולך עלי סחרחר
הכל מרעב ומסובב,
עמק הרבה יותר
אפשר לפל להתרסק
מהבטחות, והשחקים נותרו שלך
כי אין בסוי, רק חלום
בלאות

וכבר עצוב.
אינך עושה
איני זנד
רק מקלקל, אומר לך צאי
מעשה ידך
הם טובעים ביס. אני -

עזבי אותי
אני טרוד
מן העולם
לומר שידה

אבישר הר שפי | קורים (פרק מסיפור)

במורדות המפותלים שבין ראש פינה לצפת נהרגה דינה. במורדות המפותלים נסענו לנחם את יוסי. שתים עשרה שנים חלפו מאז. כמו רשת צפופה של קורי עכביש הדרך הזאת. הקור הראשון – צומת מחניים, מחליף בדיחות עם מאיר על הטרמפים של יום שישי. לצאת מהשיבה על הבוקר אחרי שכל הלילה ישבנו במשמר בבית המדרש – המקדימים יצאו בשלוש לפנות בוקר לנסות לתפוס את המשאיות מגיבור ועלית, אבל בדרך כלל יצאנו אחרי התפילה – ההתקדמות האטית מצומת לצומת והוויכוחים האין-סופיים אם שווה לתפוס למחניים או שאם אין עד קדרים אז חבל על הזמן כי במחניים עומדים כל החיילים. ואיך בשעות הלא נגמרות של הציפייה הזאת לטרמפ היינו מפתחים את המדריך השלם לנבכי הנפש של הנהג המצוי – למשל, איזו הבעת פנים תגרום לו לעצור. עידו היה דוגל בשיטת ההבעה המתחננת, לעתים בתוספת הנפת כפות הידיים וקירובן זו לזו בתחינה, אני הייתי מנסה להסתכל לנהגים ישר בעיניים וככה להכריח אותם לעצור. נחום היה אומר תהילים וצועק אל רבי נחמן, אבל זה היה עובד רק אחרי לילה שהיה הולך על המעקה של הגג של הישיבה לחזק את מידת הביטחון.

עם כל קילומטר נוסף הרשת נעשית צפופה יותר. כל פיסת אדמה מדברת אליך, מזכירה, נושמת. כל מטר רווי בזיכרונות שמחזירים אותך לשם, נערים שמגבשים את זהותם, הכול חדש וראשוני. הזיכרונות מחניקים את הגרון, כמעט עולים לעיניים. מסתכל על מאיר, מנסה לחדור לראש שלו, המבט ממוקד בכביש, כמו אז בדף הגמרא, בראשונים, יכולת מיקוד אין-סופית. מאיר הוא היחיד מהשיעור שנשאר ללמוד שנתיים נוספות. חושב איפה הוא היום אחרי שהוריד את הכיפה, אני יודע שלמד פילוסופיה, אחר כך עבר לרפואה, מה עבר לו בראש? מוזר איך לא חשבת על זה עד עכשיו, איך קיבלתי את הגרסה המקובלת שזה מה שמביא עודף חכמה והתפלספות. למרות שזה לא מסביר כלום – זה מרגיע, מעלים את סימן השאלה הגדול שמאיים על צורת החיים של מי שהמשיך בדרך. אבל כמו שהוא מרגיע ככה הוא מתנדף בפעם הראשונה שאתה מביט בפנים שלו, שאתה מנסה להבין אותו מבפנים. מוזרות המחשבות האלה שבאות עכשיו, כאילו מתעורר משהו מאז. למי יש זמן למחשבות האלה בחיים הרגילים בין הקימה העייפה לתפילה, לקחת את הילדים, העבודה. מירי מתקשרת לשמוע מה נשמע, עיפה מהעבודה בגן. רוצה להעביר לה משהו מהתחושה הזאת, אומר לה הרגשה של צפיפות, היא שואלת כמה אנחנו במכונית, אומר לה שזה לא זה, שזה בחוץ, בנוף, בזיכרונות. אומרת טוב, שאני אסביר לה בבית, יודע שזה כבר לא יקרה, מתי זה כבר יכול לקרות, אחרי שמשכיבים את הילדים ובמקרה הטוב כשאין טלפונים מתיישרים הרגים על המיטה? אפילו לחשוב על זה שאין זמן כבר אין זמן או כוח, ורק הנסיעה הזאת שמריצה את המחשבה קדימה-אחורה, זרמים נפגשים, מה קרה לנו בשנים האלה?

מאחור יושב חנניה, הוא אולי היחיד שנשאר 'ביניש'. למרות שהתחתן ויש לו שלושה ילדים, כאילו עוד לא גיבש את עצמו, לא נפגש חזיתית עם החיים. בשיעור התחלקנו לשתי קבוצות – הקבוצה של מאיר, הלמדנים עם החולצה במכנסיים והרצינות במשקפיים, והקבוצה של חנניה, 'הצדיקים' שבאים בזמן לתפילה ואחרי הצהריים מלמדים את הבר-מצוות מהעיר. חנניה לומד בכולל בעיר העתיקה, ומלמד חברות בשיבה לצעירים. כשאספנו אותו מהטרמפיאדה מאיר שאל אותו "נו, הילד עוד בן שלושים?" בפגישה האחרונה של השיעור, לפני שבע שנים, סביב ימי ההולדת השלושים, צחקנו על חנניה שהוא האב-טיפוס של השיר של אהוד בנאי – "הילד בן שלושים, יש לו חום גבוה. הוא מובטל מעבודה ואהבה". אחר כך סיפר שהוא מתלבט אם להמשיך שנה הבאה בכולל. תמיד הוא מתלבט, הכול עובד אצלו בראש, בצורה מופשטת, טהורה, בלי רצון מיוחד או דחף לשום כיוון. מין קיום כזה ללא תודעת ה'אני'. קינאתי אז בחנניה על הטוב הבלתי מוגבל שלו, האלטרואיזם ללא טיפה של חשיבה על עצמו. נעמה אשתו מתקשרת, מזכירה לו שהוא קבע עם חברותא צעיר מחר ושלא נחזור מאוחר.

חושב שאולי זה הזמן לדבר קצת עם מאיר, שואל אותו אם הוא עוד זוכר משהו מאז. הכול הוא אומר, כמו היום.

•

בבוקר אני הרוג. החזרה בלילה מאוחר, המחשבות. מירי כבר מלבישה את הילדים, מתווכחת עם יסכה על הכובע. שקד שותה שוקו. אני ניגש אליו ונותן לו נשיקה במצח, מלטף קלות את מירי בגב, אומר בוקר טוב. מירי שואלת בלא חמלה "איפה אתה?" לא עונה, ממשיך לכיוון המטבח, שואל את מירי אם היא רוצה קפה, אולי אחר כך, היא צריכה להלביש את הילדים. מרגיש טינה בקול שלה, מתנצל, "אני חייב את זה כדי להתעורר". הקפה נגמר, פותח צנצנת חדשה, הריח החזק באמת מעיר משהו, קטעי תמונות של חלומות עוברים מול העיניים, נראה שזה היה לילה גרוש במיוחד. מחליט לעשות אותו חזק, כפית וחצי. כשאני גומר להכין ומתיישב מירי נכנסת, הילדים גמרו להתלבש ושותים את השוקו שלהם. אני קם, שואל אותה מה היא שותה ובנגיעה קלה מנסה להושיב אותה, "אני כבר מכינה לך". מרגיש את המתח בגב שלה ואת תנועת הניעור הקלה, מתיישב, מירי עם הגב אליי ממלאת את הקומקום, ואז בתוך הרעש של המים הזורמים – "מי זאת רוני?" "איזו רוני?" אני שואל, ורואה אותה מול העיניים. ברור לי שחלמתי עליה בלילה. "תגיד אתה", הקומקום מלא, היא לוחצת על המתג, קולות הרתחה – "בלילה אמרת רוני". "לא יודע מירי, היה לי לילה רדוף, אולי חלמתי על חברות של יסכה." "הייתה לך פעם רוני, לא?" "זאת? מה פתאום?" "אני קם, ניגש אל מירי, היא לוקחת את הקפה – "פתחת צנצנת חדשה? יש עוד חצי חבילה".

מידד לנדוי, "חוזרים הביתה", שמן על בד 25*37

"היא נגמרה".
 "לא זאת, יש עוד חצי חבילה שפתחת בפעם הקודמת שחשבת שנגמר".
 היא מחזירה בהפגנתיות את הצנצנת החדשה ונוברת בארון עד שמוצאת את הישנה. מניח יד על הכתף שלה.
 "די מירי, מה קרה?"
 "תגיד לי אתה".
 "כלום, רק העייפות הזאת מאתמול".
 "ורוני".
 "נו די", מנסה עוד פעם את היד בכתף שלה, "צריך לקחת את הילדים".
 כבר במדרגות יסכה מורידה את הכובע, יודעת שאבא לא יריב אֶתה, שקד משתרך מאחור – "אבא, חכה לי".
 "צריך להודרו שקדי, כבר מאחרים", צועד לעברו ולוקח אותו על הידיים.
 "אבא, גם אני רוצה".
 "יסכה, את כבר בבית ספר, כבר מגיעים לאוטו".
 רק אחרי שמורידים את שקד, כאילו היא מרגישה שיש כאן סוד, יסכה שואלת "אבא, דיברתם על רוני החברה שלי?"
 "הכול את יודעת מתוקה שלי".
 "ומה אמרתם?"
 "דיברנו על זה שאתן חברות טובות".
 "אבל אני כבר בכלל לא חברה שלה".
 "לא ידעתי, מה קרה?"
 "היא אמרה לי שאני שדה אז אני ברוגז אֶתה".
 "היא בטח לא התכוונה להעליב אותך".
 מגיעים לשער של בית הספר, יסכה יורדת. בדרך לשטיבלך אני חושב שיסכה בעצם דומה לה, לרוני. שקד כל כך דומה למירי. בשטיבלך אני פוגש את אמיר, למד שנתיים מתחתיי בישיבה – "נו, חתמת קבע בשטיבלך, הילדים לא נותנים לישון?" אין לי כוח לחשוב על תשובה שנונה, הוא טופח לי על הכתף – "יאללה, נוהל תפילה מהירה" – ומסתלק עם שקית התפילין שלו לאחד החדרים.
 תוך כדי הנחת תפילין אני חושב על הסתמיות שבמפגשים המזדמנים האלה, על החובה לומר משהו שנון ועל ה"נו" הפותח, שבהכרח יגרוור אחריו שנינות תפלה. מרגיש עדיין חצי הזוי מהנסיעה אתמול, מהלילה, ממירי בבוקר, מהמחשבות האלה שפתאום תופסות אותי על הבוקר. בפסוקי דזמרה רואה בבירור קטע חלום – אני הולך במדבר, מזיע, צמא למים, מסביב עד האופק רק חול צהוב, פתאום מופיע נחש צבעוני, אני רוצה להרוג אותו אבל לא יכול להרים את הרגל, הנחש מתפתל והופך לציפור קטנה, הציפור עפה קרוב לחול, אחר כך מתרוממת, אני מרים את הראש, אישה עטופה בגלימה לבנה יושבת על צוק. מישוהו טופח לי על הגב – אמיר, חשבתי שהתחמקתי ממנו לחדר אחר – "גם אצלכם החזן מזדחל?" קול שקשוק של כסף, מישוהו לקח לסיבוב את שתי קופות הצדקה מהבימה. פתאום נזכר, לקח לה יום שלם לשכנע אותי להישאר אֶתה ולא ללכת להתפלל במניין, היא תיעבה בתי כנסת, בייחוד בערב שבת. שבת אחת הייתי אֶתה, עם רוני, עם הנוף של הרי ירושלים. היא סיפרה לי שלפעמים היא משתטחת על הגג כמו המוסלמים, כמו

אבותינו, יש בזה הכנעה גדולה.

מדמיין את עצמי משתטח כאן באמצע השטיבלך, לקול שקשוק קופות הצדקה, וצועק כמו ברסלבר. רואה איך אמיר מסתכל במבט חצי מבועת, חצי ציני, ואז אני שולח יד מהרצפה ומושך גם אותו. מה הייתי צועק? אולי "רוני", ואז אמיר סותם לי את הפה – "בשקט, בשקט, מירי יכולה לשמוע".

ה"עשרה שקלים שלישי" מחזיר אותי אל התפילה. גם אמיר כבר לא שוכב על הרצפה וצועק. אוף, אני חייב להפסיק את הברריחות האלה, לחזור לשפיות. אולי האספרסו במשרד יעזור.

במשרד הירש שואל מה העניינים, שואל אם היו הרפתקאות בלילה – "לא משהו מיוחד, ניחוס אבלים". הירש, בעל המשרד, מבוגר בעשרים שנה, כיפה שחורה, זקן מלבין, עיניים מימיות ופנים חלקות – "מה, אבא של חבר?"

"לא, אישה".

מתיישב על יד השולחן, פותח את התיק – "בגיל כל כך צעיר?" לפעמים התמימות של השאלות שלו מעצבנת, לא יודע למה, אולי כי כל דבר קטן נוגע לו ללב, אולי הבטלנות המימית הזאת כשאתה רוצה להתחיל לעבוד, במיוחד אחרי שחזרת מאוחר בלילה מניחוס אבלים שאתה רוצה לשכוח. אחרי הכול הוא הבוס, הוא לא מבין שצריך כבר להתחיל לעבוד?

"תאונה, אבל אנחנו כבר לא כל כך צעירים, הירש".

ופתאום אני רוצה להתחבק בתוכו כמו בסבא טוב ולבכות. אני סוגר את התיק וקם לכיוון המטבחון, רק שאני לא אבכה פתאום ביום המטורף הזה, ושעם מירי זה יסתדר, לא יודע איך, אבל שיסתדר ושאני אוכל לחבק אותה חזק בלילה. לוחץ על הכפתור של האספרסו הכפול, הרעש הרענן של הגרעינים המתפצחים ונטחנים, והקפה מתחיל לצאת בזרוף דק ובריאח חריף. הירש הזה, יש בו משהו ילדותי אבל גם ישן ועוטף. למרות שהוא הבוס הוא חיה מוזרה כאן בינינו, הצעירים המבריקים והמתקתקים – כמו הילקוט הראשון שלי, חוס ומדיף ריח עור בין תיקי הגיימס בונד ועולם הפלסטיק. כאילו הבגדים שלו עוד מריחים מניחוח טבק ישן של השטיבלך בגאולה, שם גדל.

חוזר עם האספרסו, מתיישב על הניירת ומנסה לטבוע במספרים, עד שהירש נכנס – "נו, תיק חדש – המחוזן של רוזנברג הקים עיסק". ושוב הקול האבהי שלו מבלבל אותי. המחוזן של רוזנברג – בשבילו כל העולם, ואם לא כל העולם אז לפחות כל היהודים שבו, הם משפחה אחת גדולה. והחמימות הזאת שמכריחה אותי בדרך כלל לאיזו הערה צינית, מבלבלת אותי.

"המחוזן של רוזנברג?"

"אתה לא מכיר את רוזנברג?" – עט הירש על השלל – "הבן שלו למד בשיבה בצפת".

רק עכשיו אני קולט את הטעות שבשאלה שלי, שיכולה לגרור שיחה של שעה על משפחת רוזנברג, שלוחותיה, הסתעפויותיה ופועלה בהיסטוריה היהודית של המאה, וחוזן מזה עוד יכול לצאת ממנה שאני משתף פעולה עם פטפוטי המשפחולוגיה. אני מנסה לסגת – "אה,

רוזנברג הזה, בסדר, אני אטפל בו כשאני אגמור עם 'מויאאל את לוי'".
 "אז מה, בת כמה היא הייתה?"
 בהתחלה אני לא מבין מי, אבל אחרי רגע קולט שרק בשביל זה הוא נכנס אליי.

"בת שלושים ושתיים" – אני עונה כשהראש מופנה לניירת. הירש, שמיד שם לב שאני לא רוצה לדבר, ממלמל רק "כואב הלב, כואב הלב", וחוזר למשרד שלו. בהבלח חד פוצעות בי הפנים של דינה מהתמונות אתמול, במיוחד התמונה מהשירות, בחצאית גינס עם שני ילדים אתיופים שמחבקים אותה. שלוש שנים לא ראיתי את דינה, אבל הדמות שנחקקה לי בשבת מחזור האחרונה, ושצפה בזיכרון כל הדרך לצפת, לא הייתה אותה דינה של התמונה הזאת, דינה שהכרתי כשהתנדבתי בשיעור א' להעביר ביום שישי פרשת שבוע בגן האתיופי. אולי זו העייפות, הלידות, הטיפול בארבעה ילדים, אבל זה לא זה, זה משהו שנסגר בה. אז בשבת חשבתי שזה אולי משהו שנסגר כלפיי, כלפינו, כדי להיפתח באופן מלא כלפי יוסי, להיות רק שלו. כשנפגשנו שאלה רק "מה שלומכם?" לפני שהספקתי לומר משהו מיהרה לגשת לחיים בן השנתיים שבכה כמו לפי הזמנה. גם בהמשך השבת התחמקה ממפגש ישיר, וזה לא קשה כשיש לך שלושה זאטוטים. אולי כדי לא לפתוח מקומות רגישים ומסוכנים, כדי לא למשש את הקצוות של העולם שבנתה לעצמה, לפתוח חרך רק ל"מה שלומכם" ועוד כמה משפטי נימוס, והשאר מעיין חתום. אבל התמונה אמרה שזה לא רק לסגור ולפתוח, ושמהו באמת אבד. הידיים שמחבקות כאילו יש בעולם רק אהבה ואין שום רוע, וההבטחה הזאת שבעיניי, הבטחה של פרח שמתחיל להיפתח ולתת לעולם את הצבעים המרהיבים שלו לעולמים. עכשיו היא מתה, דינה באדמה. אולי באיזה מקום בפנים היא רצתה לחזור לשם, לאדמה, ולפרוח מחדש עם ההבטחה הזאת.

לקראת שתים עשרה מירי מתקשרת. המזכירה של הירש לא נמצאת, כנראה שוב הלכה לבקר איזו גיסה שילדה. הירש עונה בעצמו ומעביר לי את השיחה.

"מצטערת על הבוקר עמיקי. מה שלומך? הירש אמר שהוא דואג לך".

"זו רק העייפות מאתמול. איך הלך בגן היום?"

"בלגן. הסייעת לא הגיעה".

"את צריכה להחליף אותה".

"אני מתגעגעת אליך עמיקי, כמעט יומיים לא נפגשנו".

"גם אני מתגעגע. את הולכת לקחת את הילדים?"

"עוד מעט. נשתה קפה הלילה?"

"קפה חדש?"

"די, אני מצטערת. לא תירדם לי על הכורסא?"

"קבענו".

שפי רוזנצוויג | מן הסתם

כְּשֶׁהָעוֹלָם הָיָה אוֹקֵינוֹס מְעֻרָבָב,
מִן הַסֵּתֶם כְּכֹר אֲזִי נִפְגְּשֵׁנוּ
הַכְּרָנוּ זֶה אֶת זֶה מִן הַסֵּתֶם.
הַחֲלַפְנוּ תְּוִיּוֹת עַל הַתְּקוּן הָעֵתִידִי
וְהַמְכַנֵּה הַמְּשִׁתֵּף, אוֹלֵי צַחֲקֵנוּ
כְּכֹר אֲזִי בְּהֶבֶל שְׁטוּת
עַל הַשְּׁנִי וְהַדְּמִיּוֹן וְעַל הַפְּחָד
זֶה מִזֶּה בְּעוֹלָם הַתְּחַתּוֹן.
וְאֲכֹן נִפְגְּשֵׁנוּ בְּעוֹלָם הַתְּחַתּוֹן
הַכֹּל קָרָה אוֹתוֹ דְּבַר מְלֻבָּד
הַזְּכָרוֹן וְהַזְּמַן וְהַמְּקוֹם.
מְקוּדָה לִפְגֹּשׁ בְּךָ שׁוֹב
בְּעוֹלָם הַבָּא.

הלך משדות אחרים

הֵייתִי הֶלֶךְ מִשְׂדוֹת אַחֲרִים
זְכַרְתִּי דְּבָרִים שֶׁלֹּא הָיוּ
אֲבָל כֵּן נִכְרָאוּ,
כְּאֵלֶּה שֶׁקָּדְמוּ לְעוֹלָם.

הֵייתִי הֶלֶךְ בְּשְׂדוֹת אַחֲרִים
וּבְכֹל זֹאת הָיָה בְּהֵם רִיחַ מְכָר
וְשִׁנְנֵתִים לְבָנִי וּבִשְׁעָרַי,
אַחֲזֵתִים אַחֲזִיחָה רְפָה,
לֹא מְקַפְּדָת.
שִׁיעֵלוּ לְעֵתִיד לְבוֹא בְּנַחַת עַל שְׁלַחְנִי.

תחת כל ביקורת

יִשְׁבְּתִי תַּחַת כָּל בִּקְרָת,
 תַּחַת כָּל עֵץ רֵעֵן
 שֶׁחָשַׁב עֲצָמוֹ מִסְפִּיק
 כְּדֵי לְשַׁפֵּר אוֹתִי.
 מִטֵּר דִּיוִקִים וְתַקּוּנִים הִיא
 שׁוֹטֵף וּמְנַקֵּה אוֹתִי,
 עַד שֶׁמְאַסְתִּי בְּמָקוֹם הַהוּא
 וְעֲלִיתִי מֵעַל לְמַצָּפָה.
 שֶׁסֶּרְחָשׁוּ יִרְאָה וְכָבוֹד
 לְהַדוּם רַגְלִי
 וְלֹא הֵעִזוּ לְשֹׂאֵל לְפִשֵּׁר הַסֵּתוּם
 וְגַם מִשֵּׁם נִפְשֵׁי רִוְתָה
 וְהִלְכָה לָהּ אֶל מָקוֹם אֱלֹמוֹנִי.

רצון כפייתי

כפית עלי הר
עד שעניתי בתשוקה: הנני,
רוצה אני!

וברחת לך
כצבי על הר

מאז אני נותר
כמוס בגיגית פלסטיק
בעמקי בתר.

מאז אני צמא כאיל
ומדרה על מעלות בתחתית הקר,
מכה ונאנק בענג שבור:
הן הן, רוצה אני!

ערן הכהן | תיקונים

פרק מתולדות חיי של האדמו"ר הרה"ק [=הרב הקדוש]
 הרב דב בער מסטריקובסקיא זצ"ל זי"ע [זכותו יגן עלינו]

את העדות הנפלאה הזאת מסר בפנינו ר' שמחה בונים המרדינגר, ששימש בקודש את רבנו משך ל"א שנים תמימות, וממש מסר נפשו בעבור שרבנו יהי פנוי לחלוטין מכל ענייני העוה"ז [=העולם הזה] ויוכל להקדיש עצמו למלאכת שמים ולהשפיע טוב על כלל ישראל. ואנו לא באנו להוסיף על דבריו או ח"ו לגרוע מהם, ורק תיקנו פה ושם את לשונו הצחיח במקום שנראה היה לנו לפענ"ד [לפי עניות דעתנו] דלא דק או ששיבש המילות מחמת שלא הורגל בצחות ניבם של רושמי מעשי החכמים. וז"ל [=זוהו לשונו]:

כידוע לכל קהל קדישא אנ"ש [=אנשי שלומנו], רגיל היה מורנו אדוננו להקפיד מאוד במצוות קידושא רבא שאחרי תפילת המוסף בשבת, והיו לו בעניין זה כמה וכמה הידורים נפלאים שיסודם בהררי קודש, כגון שהיה מקדש באימה וברתת ובזיע על גביע יי"ש [=יין שרף] גדול ביותר, ומיד בסיימו הברכה והלגימה היה מזדרז ונוטל ו' חתיכות יפות מן הקוגעל, כנגד ו' ימות השבוע, ועוד חתיכה אחת גדולה ושמנה שיש בה שיעור דלעת הגסה כמוה וכגרעינתה, כנגד יום השבת הקדוש, ואחר כל זה היה מחלק לקהל החסידים מן הנותר.

והנה, בש"ק [=שבת קודש] פרשת זכור תשס"ד היה כידוע המעשה הנורא בבית המדרש דחסידי סטריקובסקיא. באותה שבת הגיע מורנו הקדוש לידי הזדככות נפש שאין למעלה הימנה, וגמר בדעתו להביא תיקון גדול לעולם ולאכול כ"ו חתיכות מן הקוגעל, כנגד חשבון סך אותיות השם הקדוש, ולשתות ה' כוסות מן היי"ש, כנגד ד' לשונות גאולה ועוד כוס חמישי כנגד גאולה שלע"ל [=שלעתיד לבוא], ואחרי כל זה פתאום נרעד רבנו בכל גופו ונפל אפיים ארצה, וכל הציבור סבור היה כי כל זה רק מגודל המאור ומעוצמת הדבקות קדושה שרבנו שרוי בהם, אבל ד"ר סרברניק, מקורבו של רבנו ומבאי בית המדרש בבני ברק, הבין מיד כי השבץ אחז ברבנו הקדוש וביצע בו החייאה וצעק שיש להזעיק 'הצלה', וככה ניצלו חיי רבנו, אחרי שעלה ביד שמונה מגיבורי החסידים להבהילו כל עוד רוחם בס על גבי אלונקה אל האמבולנס.

אחרי הדברים הנוראיים הללו גילו הרופאים את קוצר דעתם כי כל זאת עלתה לו לרבנו מחמת עודף משקל ומיעוט פעילות גופנית, ולא השכילו אלו ההדיוטות להבין כי רבנו מוסר נפשו בעבור כלל ישראל ועל כן באה לו תשישות גופא שכזו, וציוו על רבנו השגחה מיוחדת במזונותיו וכן מסרו בידי הוראות חמורות להרבות בפעילות גופנית, וד"ר סרברניק שהציל את חיי רבנו, ציווה עליו גם לרחוץ גופו בים ולנשום את רוחותיו לפחות ג' פעמים בשבוע.

בתחילה יצאה דרישה חמורה מאת החצר לעיריית תל אביב לסגור

את חוף הרחצה בשעה שרבנו טובל ביס הגדול ולעצור את תנועת האוטומובילים ברחובות הסמוכים, אבל פראי האדם הללו לא עמדו על שיעור מעלת העותרים ולא שתו לבם לבקשה. נאלצנו, אני והנהג המרוקנער של האדמו"ר, ר' חיים סעדון, לקחת את האדמו"ר במכונית כאחד האדם לחוף שרתון. טרם שהתקרבנו לים דרכנו צלחה הפלא ופלא, אבל בשדרות נורדאו היה פתאום פקק תנועה נוראי, וזה היה אות משמים. התחלתי להילחץ – השעה כבר ארבע וחצי אחרי הצהריים, ועוד מעט יהיה כבר קריר מדי בשביל לשבת על החוף, ומה יהיה עם המנחה של הרב'ה וכדומה. רבנו היה יכול כמובן לגזור שכל המכוניות ייבלעו באדמה, אבל מדרך הטוב להטיב ורבנו ריחם על המון האדם והבהמה הרבה. כשהבנתי שאנחנו לכודים בפקק, הצעתי לרבנו שנתקדם ברגלינו עד חוף היס. האדמו"ר הסכים, אבל מיד כשיצאנו מהמכונית והתחלנו ללכת, ראיתי שהוא מתחיל לרחרח באוויר. חשבתי שזה הריח של היס שרבנו איננו מורגל בו, אבל מבט אחד בעיניו גילה לי שהוא כבר בעניינים של קדושה. פתאום, לפני שהספקתי לעצור בעדו, הרב'ה עבר בקפיצה גדר אחת והתחיל להתקדם לעבר בניין מגורים שנראה בדיוק כמו כל הבתים האחרים שם באזור. תכף ומיד הבנתי שהוא עוסק באיזשהו סוד נפלא.

הרב'ה הגיע לבניין והחל להקיף אותו מכל הצדדים. כשהגענו לצד האחורי של הבית, מקום מוזנח מלא אשפה, הוא נעמד מול כמה מדרגות צרות שירדו לדלת ישנה. לפי הצבע האפור המתקלף של הדלת והידית החלודה, היה לי ברור שהדלת הזאת נעולה כבר שנים רבות.

"כאן!" הוא סימן לי.

"מה יש כאן?" שאלתי.

"כאן שוכן צדיק יסוד עולם".

המקום נראה עזוב לחלוטין.

"הרב דב, הלוא ניכר שאיש איננו גר במקום הזה".

"כאן שוכן צדיק עצום", התעקש. "תדפוק בדלת. אני חייב לראות את פניו עוד בעצם היום הזה ממש".

בקיצור, התחלתי לדפוק בדלת, והרב צועק לי "יותר חזק, יותר חזק", ואין עונה. כמעט שברתי את הדלת, וגם חיים סעדון הצטרף אליי, והוא ב"ה בעל גוף בריא ביותר, ובסוף התחילו השכנים להציץ מהחלונות ולצאת למרפסות, והחלו לצעוק עלינו: "גם לכאן הגעתם? יצאתם מהחורים שלכם? מה אתם עושים רעש אחרי הצהריים כאילו זה אתר בנייה? לכו לבני ברק, תחזרו לשטעטל שלכם, תחזרו לגטאות שלכם בפולין". אם חיים סעדון לא היה רחב כמו שהוא גבוה, לא היינו יוצאים משם בחיים.

ניסיתי להסביר לשכנים שהרב רק רוצה להיפגש עם היהודי שגר פה במרתף, אבל הם החליטו שאנחנו מעוניינים לפתוח שם בית כנסת, והתחילו להשליך עלינו כל מיני חפצים מהמרפסות.

לבסוף ירד אלינו איזה יהודי מבוגר, והחל לדבר אתנו כמו שמדברים בני אדם.

"רבתיי, חבל על המאמץ. איש איננו מתגורר במחסן הזה כבר למעלה מעשרים שנה".

"אבל הרב שלנו אומר שגר כאן אדם מיוחד מאוד".
 "זה נכון, הרב שלכם צודק, גר כאן אדם מיוחד מאוד. אני הכרתי אותו
 בנסיבות עצובות מאוד".

***

את יונתן בננו הקטן גידלנו ממש בדרך שגידלנו את שני אחיו הגדולים,
 נמרוד וגלעד. היינו משפחה רגילה, אני חושב שדי מאושרת, ולא
 התעסקנו בכלל עם ענייני הדת. אבא שלי היה בן למשפחה חרדית
 שרובה נספתה בשואה, והוא האמין שבעולם המודרני, במיוחד אחרי
 השואה, אין שום טעם באמונה בא-לוהים או בשמירה על מצוות שאיש
 איננו מבין את הסיבה להן. עד היום אני זוכר שהוא היה מתרגז כשהיו
 נותנים לנו בבית הספר משימה לקיים בבית מצווה זו או אחרת, או
 לבקש שההורים יסבירו לנו את הסיבה שבגללה מקיימים בבית איזושהי
 מצווה. אני הלכתי בדרכו של אבא, וכך כל הילדים בבית. אבל יונתן
 היה שונה.

אני זוכר שלראשונה שמנו לב למשיכה שלו לדת ביום הכיפורים שלפני
 בר-המצווה. אחרי הצהריים הוא אמר שהוא הולך לשחק עם חברים,
 וחזר הביתה בשעה מאוחרת יחסית. היינו באמצע משחק מונפול
 משפחתי, כן, פעם כך בחרו אנשים לבלות את יום הכיפורים, וכשהוא
 נכנס, הצענו לו להצטרף אלינו למשחק. הוא סירב, ובעיניו כבר היה
 מבט אחר.

למחרת בבוקר, מוקדם, הוא העיר אותי מהשינה ובקול מבויש הודיע:
 "אבא, אני לא רוצה להמשיך לשקר לך. אתמול בכלל לא הלכתי
 לרכוב על האופניים. אני התפללתי בבית הכנסת".

אם הוא היה מודיע לי שהוא החליט לעזוב את בית הספר או להיכנס
 למנזר, לא הייתי מופתע יותר. שאלתי אותו: "מה יש לך לעשות
 בבית הכנסת? אתה לא יודע שהמשפחה שלנו לא מאמינה בשטויות
 הפרימיטיביות האלה?"

ויונתן התעקש: "בבית הכנסת מתפללים, אבא, ולי חשוב להתפלל ביום
 הכיפורים. אתה מוכן לבוא איתי?"
 מובן שלא ליוויתי אותו לבית הכנסת. לא הייתי מוכן לעשות שקר
 בנפשי.

ואז הגיעו עלינו זמנים רעים. יונתן החל לקיים עוד ועוד מצוות, וחלק מהן
 ממש הקשו עלינו. לדוגמה, הוא הפסיק לאכול בבית, בגלל שהמטבח
 בביתנו לא היה כשר, והפסיק לנסוע אתנו לטיולים בשבתות. מצד שני
 הוא היה ילד טוב, ותמיד השתדל לא לצער אותנו. אני חייב לציין בצער
 שפעם איבדתי את העשתונות וסטרתי לו, כשציטט איזשהו רב מסית
 שדיבר על כך שעם ישראל הנו עם נבחר, עם סגולה, ושלכן לחיי יהודי
 יש ערך רב יותר מאשר לחיי כל אדם אחר. אנחנו, כעיקרון, מעולם לא
 הכינו את ילדינו.

הסיפור תפס כיוונים בעייתיים עוד יותר לקראת בר-המצווה. יונתן ביקש
 שארכוש לו תפילין, ואני אמרתי לו שעד כאן, שאינני מוכן להוציא כמה
 מאות לירות על קופסאות שחורות עם קמעות ולחשים.

ראיתי שיונתן נעלב מאוד, ואני זוכר שהוא אמר: "טוב, אני חושב שאצליח לארגן לי תפילין בדרך שלי".

לא שאלתי אותו כיצד. כל כך קיוויתי שיתייאש וירד מכל הסיפור. שבועיים לפני תאריך בר-המצווה הילד הביא לנו לתדהמתנו הזמנה לעלייה לתורה ולקידוש בבית הכנסת 'רמה' שבו נהג להתפלל. פתאום קלטתי כמה עיוור ומטומטם הייתי. מי הדפיס לו את ההזמנה? מי עורך לו את הקידוש? מי כבר, כנראה, גם קנה לו תפילין? מישהו פה שוטף כבר כמה חודשים את המוח של הילד שלי, ואני מצפה שהילד יבין לבד שהכול כאן מעשה רמייה. ומי יודע, אולי יש פה גם איזשהו אלמנט של ניצול...

נועה ואני לקחנו מיד את הילד לשיחה, והוא כלל לא הכחיש: "נכון, מוישה אורנשטיין מארגן לי את כל בר-המצווה". "והיכן המנוול הזה מוישה אורנשטיין גר?" - "כאן למטה, בבניין שלנו, בקומת המרתף".

אתם הבנתם את זה? אתה תמיד מחפש פושעים, נובלים ואנסים בסמטאות האפלות של העיר, בביבי האשפתות, ואינך מעלה על דעתך שהם מתגוררים בבניין שלך, ארבע קומות מתחתך...

ירדתי מיד עם יונתן לפגוש את הפושע. אני זוכר שבדרך, במדרגות, עלה מולי שכן נוסף, ומרוב התרגשות שאלתי אותו: "אתה מכיר כאן אחד מוישה אורנשטיין?" והוא ענה לי: "הה, זה השתקן מהמרתף? דווקא יהודי נחמד מאוד", ורציתי לחנוק אותו בשתי ידי.

הגענו אל דלתו של מוישה אורנשטיין. קצת התפלאתי על עצמי. עשרים שנה אני גר בבניין, ואף פעם לא העליתי על דעתי שמישהו השתכן בחדרון האחורי, זה שיורדים אליו בכמה מדרגות. בן אדם בכלל יכול לגור בתנאים שכאלה?

הבן אדם פתח את הדלת, ונוכרתי שכבר ראיתי את הטיפוס כמה פעמים בכניסה לבניין. הוא לא נראה בדיוק כמו פושע קלסי, בריון שרירי עם זיפס, אבל, חשבתי לעצמי, צריך להזהר דווקא מהטיפוסים העדינים האלה שנראים כמו פקידי מס בעירייה.

לא פתחתי בשלום, אלא נכנסתי בתקיפות לחדר העלוב. צריך לגלות תקיפות מרבית כשמתעסקים עם מנוולים חלקלקים שכאלו.

"אני אבא של יונתן, ותסביר לי בבקשה מי הרשה לך לבלבל לו ככה את המוח ולקלקל את החינוך שנתנו לו?!"

הבחנתי מיד שאורנשטיין נבהל מאוד ושהוא לא כזה פושע מתוחכם כפי שהנחתי. פניו החווירו, ידיו רעדו, והוא גמגם: "אוי ויי, אוי ויי, אני ממש מצטער, ממש מצטער, אבל הילד אמר לי שהכול בסדר מצדכם ושאתם מניחים לו לנהוג על פי הדרך שלו".

"יונתן?!"

"אבא, זה נכון. זה היה בדיוק ככה. אני הודעתי לכם בכל פעם שהלכתי לבית כנסת, ואתם אמרתם לי שלכל אדם יש זכות לבחור את הדרך שלו". הייתה בו תקיפות חדשה שלא הכרתי, ודווקא העצמאות הזאת הבהילה אותי והכניסה אותי ללחץ גדול עוד יותר.

"לא, לא, לא! יש כאן מיקח טעות גמור. אנחנו לא חלמנו שהדברים יידרדרו לכזאת קיצונית. לא חלמנו שמישהו יארגן לילד שלנו עלייה לתורה וקידוש בבית כנסת".

"אני באמת מצטער", אמר אורנשטיין, "הקידוש בבית הכנסת היה רעיון שלי. זה באמת לא כל כך בסדר שלא דיברתי אתכם קודם".

ההודאה שלו מילאה אותי בתקיפות מחודשת.

"והתפילין, הקמעות בקופסאות השחורות, זה נראה לך יותר בסדר? מה פתאום אדם זר נותן לילד מתנה כזו יקרה? מה דרשת ממנו שיעשה בתמורה?"

"אבא", התערב שוב יונתן, "הוא לא ביקש ממני דבר. אמרתי לך שאשיג תפילין בעצמי, ואתה לא התנגדת".

"כן, אבל "בעצמי" זה לא אומר שאתה מקבל מתנה כזו מאדם זר שהאינטרסים שלו מאוד מאוד חשובים בעיניי!"

"אין לי שום אינטרסים", התגונן אורנשטיין, "אני רק רוצה שילד יהודי יוכל להניח תפילין כשהוא מבקש".

"זה ממש לא העניין שלך", צעקתי, "רק ההורים יכולים להחליט אם הילד יניח תפילין או לא, ולא איזשהו מיסיונר שמתגורר במרתף אפל. כמה עלו לך התפילין? אני רוצה לשלם לך עליהן מיד, ושתלך לכל הרוחות".

"אני בשום אופן לא מוכן לקבל תשלום על התפילין", התעקש אורנשטיין. "קח כבר את הכסף שלך ותצא לנו מהחיים", סיננתי והשלכתי לעברו שני שטרות של מאה לירות שנפלו על הרצפה, והוספתי: "אני מקווה שזה מספיק, ואתה לא תקבל שום החלטה שנוגעת לילד שלי".

אורנשטיין התכופף בגניחה, אסף את השטרות, הגיש לי אותם, הישר מבט ואמר: "תראה אדוני, אני איבדתי בשואה שלושה ילדים קטנים. הם לא זכו אף פעם להניח תפילין. אני אמרתי לעצמי שבסביבה שלי לא יהיה ילד יהודי שלא יוכל להניח תפילין. זה מה שנתר לי בחיים שלי. אתם תעשו אחר כך עם התפילין מה שאתם רוצים, אבל אני, את מה שהבטחתי מבקש לקיים".

בסופו של דבר הגענו לעלייה לתורה של יונתן ואני התנצלתי לפני אורנשטיין. הסברתי לו את הרקע המשפחתי המיוחד שלי, וביקשתי סליחה על ההתפרצות המכוערת. אורנשטיין גילה נדיבות ובכלל לא נטר לי טינה, לחץ לי את היד בחמימות, בירך ב"מזל טוב" ולחש לי באוזן שהוא מבין אותי ושאחרי השואה באמת שאסור לשפוט אף אחד. שבע שנים אחר כך, במלחמת לבנון הראשונה, יונתן נפל. זה היה ממש בתקופה הזאת של השנה, 15 ביוני 1982. כשחזרנו מההלוויה של יונתן, עמדתי בפתח של הבניין, ופתאום נזכרתי ששכחנו להודיע לאורנשטיין על ההלוויה. נעצרתי במקום ואמרתי לשטיין, מהקומה השנייה: "אוי, אורנשטיין, שכחנו לגמרי להודיע לו שיונתן נפל", ושטיין הסתכל עליי כאילו נפלת מהירח, ואמר: "צביקה, מה קרה לך, אורנשטיין נפטר כבר לפני שנתיים".

***

הרב'ה פתאום התנער כארי והחל לחלק הוראות לכל עבר. "שמחה בונים, תבדוק תכף ומיד מה היה התאריך העברי של ה-15 ביוני 1982".

אחרי דקה הייתה התשובה בידי: כ"ד בסיוון תשמ"ב. היום, משמע,

יום השנה. השעה הייתה כבר כמעט שבע בערב, ועוד חצי שעה תהיה שקיעה.

"היכן הקבר של הבן שלך?" שאל הרב'ה את אביו של יונתן.
"בבית העלמין הצבאי בקריית שאול".

"יש לך רבע שעה להגיע לקריית שאול, או שאני עושה ממך גל עצמות!" פקד האדמו"ר על חיים סעדון. אף פעם לא שמעתי את הרב'ה מדבר כך. גם עליי הוא ציווה בתקיפות עצומה: "תרים טלפון לחצר, ותודיע שהרב'ה אומר שתוך עשרים דקות יהיו שישה אברכים לפני המצבה של יונתן פלד בחלקה הצבאית בקריית שאול".

בקיצור, שבע בערב, שעת השיא של הפקקים. הרב'ה מניף את היד, מכוניות ימינה, מכוניות שמאלה, וחיים סעדון דוהר באמצע עם ה'ביואיק', נגד כיוון התנועה, כשכל האורות של האוטו מהבהבים. נסענו כמו מטורפים. פתאום, שתי ניידות של משטרה נוסעות מאחורינו, מפעילות סירנות וקוראות לנו ברמקולים לעצור מיד. הרב'ה מניף את היד, עמוד ענן וערפל מפריד בינינו ובין הניידות – בגדר לא קרב זה אל זה – ואנו ממשיכים בקפיצת הדרך במהירות הבזק.

בשבע בדיוק הגענו לקריית שאול. חיים סעדון עוד טיפל בשומרים של החברה קדישא שעשו קצת בעיות בשער, ואנחנו רצנו אל הקבר.

כבר כמעט שעת שקיעה הייתה. האדמו"ר וצבי פלד עמדו מחובקים מול מצבת הבן יונתן ואמרו יחד קדיש לעילוי נשמתו. לא נותרה שם עין אחת יבשה. כשר' איציק'ל, החזן של החצר, גמר את ה'אל מלא רחמים', חשבתי שהסיפור נגמר והרב'ה סוף סוף יירגע. אבל הרב'ה נראה עדיין מוטרד מאוד. הוא הניח יד על המצבה, כאילו קרני השמש מסנוורות אותו, הרים את הראש כלפי מעלה, והתנועע שתי דקות ברציפות ימינה ושמאלה, ימינה ושמאלה. מה יקרה עכשיו?

אי-אפשר היה להאמין למראה העיניים, קשה לקבל את משמע האוזניים, אבל כל מי שהיה שם בבית העלמין ראה בבירור את הנס הגלוי ויכול להעיד עליו. הרב'ה הוביל את כולנו בביטחון גמור, בלי לסטות בדרך אפילו פעם אחת ימינה ושמאלה, אל החלקה האזרחית של בית הקברות, ושם בין המצבות העמיד את כולנו מול מצבתו של "משה אורנשטיין, נצר אחרון מכל משפחתו הי"ד, שימש בקודש ל' שנים בבית הכנסת 'רמה', נפטר לבית עולמו בכ"ד בסיון תש"מ. תהי נשמתו צרורה בצרור החיים".

לאור קרני השמש האחרונות של אותו יום אמר הרב'ה קדיש גם על קברו של משה אורנשטיין זצ"ל.

תגן זכותם הקדושה עלינו ועל כל בית ישראל לעד ולנצח נצחים.

ז' גלבוץ | נקי כפיים

לזכרו של היקר והנעלה
ר' נ' זכרו לברכה

אתמול חוויתי שוב, ובעוצמה, את כוחם של סיפורי צדיקים. נכנסתי לבית חברים טובים שישבו באבלם על מות אביהם. כבר מן הדלת הפתוחה ניכר, על פי השקט והדריכות הצפופה של המנחמים שגדשו את החדר, כי דובר כלשהו מושך את תשומת לבם. ואכן, במרכזו של החדר הקטן והרחוס במנחמים, אל מול האבלים השרועים על מזרן, ישב אבא וסיפר סיפורי צדיקים.

חבורת האנשים קשובה הייתה אל אבא מלוא קשב. לא רציתי להפריע לאבי במלאכתו, ועל כן מנעתי עצמי מלהתקרב, והתבוננתי ממרחק באבי ובקהלו.

מרכיז את גופו קדימה, יושב וידו האחת תומכת אותו בברכו ומאפשרת לידו השנייה לנופף באוויר שלפניו, כך ישב אבי וסיפר מאגדות הצדיקים. מראהו של אבי – זקנו הלבן והארוך, לבושו הרבני וכיפתו השחורה הגדולה – כל אלו השתלבו היטב בתפאורה הכללית, בחומת האנשים שהתקבצה סביבו ובאבלים השרועים על המזרנים למולו. מודע היטב להקשבה הדרוכה הישיר אבי מבט אליהם, אל האבלים, כשהוא מכון אליהם כל מילה, כאילו הקהל הדומם שסביבו אינו קיים.

גם עתה, למרות שעברו שעות לא רבות מאז שראיתיו בכך, עדיין קוסמת לי יכולתו המופלאה של אבי בסיפור מעשיות. האיזון שבין ההומור והמוסר, השליטה בגוני הקול ובתנועות הידיים – כל אלו לא יוכלו להדף להכיל. תוכנו של הסיפור שסיפר אבי בשעה שנכנסתי אל הבית פשוט וידוע, ייתכן שאף מופיע בכמה ספרים, ושמה אף לקוח מספרים אחרים. ולמרות זאת, אף אני ששמעתי זה מכבר את הסיפור מפיו של אבי, מרותק הייתי בין שאר הנוכחים.

אבא סיפר את הסיפור על הרבי מסלונים. ושמה אין זה רבי זה, אלא אחר, וזיכרוני הוא שמטעני? כיוון שכך זוכר אני כעת, אספר זאת על איש זה.

וכאן חשוב שאזכיר, האבלים ישבו באבלם על אביהם, שהיה ידוע כאיש פשוט שלא בחל בשום עבודה שאינה מכבדת את בעליה. בידי הזהב אשר לו, הזכורות לי היטב בלחיצתן החזקה, עשה האב כל מלאכת כפיים, ותמיד לשם שמים, ועוד יותר מכך – תמיד בצחוק ובחיוך ובמשובה גלויית לב. איש צנוע זה לא הצטיין בדיעות התורה ובתארים של כבוד. אל בניו האבלים רכון היה אבי וסיפורו. וכך סיפר אבי:

חסידיו של הרבי הגיעו לבית המדרש לתפילה ומצאוהו נעול, אולם התברר כי הדלת נעולה מבפנים. דפקו על הדלת ואין פותח. דרך פשפש קטן השחילו החסידים ילד קטן פנימה. הילד ראה כי אכן נעולה הדלת מבפנים, ועד מהרה גם מצא את האשם; רעש שנשמע מכיוון השירותים

הביא אותו לחזות במראה נפלא שנחרת לעד בזיכרונו – הרבי עצמו כורע היה ליד בור הביוב הפתוח וידו הקדושה מפשפשת בטינופת. אכן, הגבאי של בית המדרש התריע מזמן כי התלמידים עושים סתימות בשירותים, ואיים לסגור בשל כך את בית המדרש. זו הסיבה שבגללה ניסה הרבי כעת, בכוחות עצמו, לשחרר את הסתימות, שמא יבולע לתלמידיו. כעת גילה הרבי את הילד, פנה אליו והשביע אותו שלא לגלות לאיש עד לאחר מותו את שראו עיניו. לאחר מכן ענה הרבי הקדוש ואמר: "דוד המלך שואל" – "ער פרעגט" – כך אמר אבי דווקא בידיש, כחזור על שפתותיו הדובבות של הצדיק – "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו?" "ער פרעגט און ער ענפערט" – "הוא שואל והוא גם עונה – 'נקי כפיס ובר לבב', 'נקי כפיס' – זה זה!" כך אמר אבי כשהוא מרים את ידו האחת, וחושף מעט את השרוול מן הזרוע, נותן לנו השומעים שהות קצרה לדמיין את ידו המטונפת של הרבי. "זהו הפירוש של 'נקי כפיס!' חזר אבי והדגיש. אחר הוסף – "ובר לבב" – ווער וויסט, ווער וויסט – מי יודע, מי יודע..."

כשאמר אבי את המילים הקדושות "מי יודע" מפיו של האדמו"ר מסלונים, הנהנו השומעים בראשם והניחו לידו של אבי להישמט ולסמן את סופו של הסיפור. אולם לפתע נזקפה אצבעו של אבי בהדגשה – "זה סיפור אמתי לגמרי", אמר אבא, "לא באָבע מעשיי'ס אלא זיידע מעשיי'ס!" בכך התכוון אבי שאין זה סיפור דמיוני, סיפור סבתא, וצירף גם הוכחה חותכת שעליה קשה לערער – "חבר שלי, יהודי בשם גלבשטיין, שמע זאת בעצמו מפי סבו, ששמע זאת מפי הילד. ילד זה גם הוא ידוע בשמו – הלוא הוא אביו של הרב רובין מרחובות, והו הרב רובין של ה'הכשרים', והוא ידוע ומפורסם בשער בת רבים".

שתיקה קסומה שרתה על השומעים, ולמשך רגעים אחדים איש לא פצה פיו. ברגעים אלו של שתיקה נדמה לי כי כמעט וראיתי כיצד נוצרים במוחם של השומעים, ואף במוחי ובלבי שלי, הקשרים הסמויים שבין הרבי המפורסם מסלונים ובין הנפטר הצנוע, אביהם של האבלים. מאליהם נוצרו הקשרים, במרוצה שבין הלב והמוח – בין ידו העדינה של הצדיק ובין ידו הכבדה והמחוספסת של האב המת. בין מותו של הצדיק, זה המוות ששחרר את הסיפור, למותו של האב המוטל בקבר הטרי. לא פשוט היה החיבור שבין הצדיק הענוג ובין הלכלוך של המציאות, לשם כך נאלצנו להיתחב כמעט בכוח דרך פשפש צר, לעבור ולהידחק דרך דלת נעולה מבפנים. אולם לאחר שנכנסנו הצליח אבי בסיפורו להפוך את כולנו לילד טהור שלבו פתוח לקלוט את הפלא שבמציאות, שיכול הוא לראות במו עיניו כיצד יד מגואלת בטינוף היא ניקיון הכפיים המוחלט, זה שאין ניקיון למעלה ממנו, והוא שיעלה ויקים את העולים בהר השם.

תמיד התפעלתי מיכולותיו המופלאות של אבי בסיפורי מעשיות. אמן הוא אבא. יודע היטב כיצד לשחרר סתימות קשות. אכן, גם עתה חוללו מילותיו פלאים – חיש קל החל זרם דק וצלול ונעים, זרם של סיפורים שסיפרו המנחמים על דמותו היקרה של הנפטר. בזה אחר זה נזכרו האנשים כיצד סייע להם בסתימות ובהצפות שאירעו בביתם, כיצד לכלך את ידיו כשהוא חובש יום יום את רגלה המטונפת של דודה זקנה. לא

נמנעו האנשים מלהזכיר גם את דברי הצחוק שתיבל בהם את מעשי ידיו,
כיצד שעשע הנפטר כל אדם, כל ילד, כל איש ואישה. נקי כפיים היה
הנפטר, ועכשיו כשהלך מי ייכנס בפשפש הצר? מי יקום במקום קודשו?
מי יגלה את העדינות שמתחת קליפות של טינופת? ווער ווייסט?

מכתב למולדת

יונתן ברג | מכתב למולדת

האם את נושאת את העשן הזה
בחשבון על מנחה או אסון?
האם הפעמונים הללו, ילידי חצות, הגולשים מן
הגליל ומתנפצים כעת על חומות יפו
מזהירים אותנו מפני כהנה נוספת,
מכורה לטקסי ההכתרה שפגעת הם רכוש?

בכל פעם שרציתי לנטש אותך, אלמנה תמידית,
הנקו אותי ריחות התאנה והזית,
אבק המורדות הסתחרר סביב לאבנים,
הקוצים נפתחו עוד ועוד בקוץ העמק,
האד הזה שמאכלס מות ומתק הביס אותי.

הגיעה השעה לבחור, להצביע בקמורד הרזה
על רצונך,
האם הפכת לסדרה של ככרות,
ללילה ארך של אגרופים ויללות, לפנים מענות מצדק,
למחשבה על זעם שאגורה בגוף ישן?
הנערים ממתינים לך בקצה השדה, בידם הפתק,
התאריך מכאיב להם, העפר.

מולדת, אפשר שתחשבי דרך הצוקים מול ים המלח,
מצגים גאון ויאוש בו בזמן,
דרך ההגיון המתון של הגבעות,
יורדות אל הכנרת בגלישה מרנחת, אחוזות בעצי פרי,
מגישות למים קרירות,
מישהו שותה ומנקה את פניו,
אותו אחד שצעד את הסמטה ובלחיו בערה הבגידה,

כן, הבה נחשב כך על כל בניך המטרפים,
נאמנים, עוד בטרם המפגש עם נקמתך,
ממתקים לך סודות,
פורעים את שערך בדבקות וברקוד,
יושבים בצל האלונים וצוחקים עם האויר העמא.

אני מוכן להזכיר לך,
בצפת הם מתכנסים סביב למטה,
המות הופך אותם לנודים,
לוקחים את ידו,

זה שרואה את אשור,
ישעיהו, האם יראו עיני את שבעת הפתולים של הנקר,
את שיבת הזהב, את החדר הפנימי?
אמר לי, האם יהודה תחדל להתגונן בעלבון,
בספורי המות הרבים שלה?

מולדת, מולדת, מולדת.
תמו שמונה עשרה המלחמות,
צל ראשון של שחר נופל באפר הרחוק.

ישעיהו גוטליב

*

מוֹצְאֵי יוֹם כְּפוֹר
אוֹרוֹ מְדֵי כִהֵן גָּדוֹל
טְבַלְתִּי
בְּאַרְבָּעִים סָאָה שֶׁל דָּם
שֶׁל גָּסוֹת
מֵה נְהַדְרַר יְהִיָּה
לְצֵאת בְּשָׁלוֹם
מִקֹּדֶשׁ חֲלִי כָּל כָּךְ

עֲדִינּוֹת שְׁרָעִיתִי בָּה
רְאִיתִי בָּה
מְנַהֵג שְׁהִיִּיתִי.
אֲנִי הִיִּיתִי
מְדַבֵּר אֶל הַסֵּלַע
בְּמַלִּים רְכוֹת

מְכוֹת שֶׁהִכִּיתִי
נוֹתְנוֹת לָכֶם מִיָּם
עוֹד שְׁבוּעַ שֶׁל שְׁקֵט
בְּאַרְצָן הַמְּבֻטָּחַת

קַר כָּאֵן עַל הַר נְבוֹ
קַר וּלְבַד.

מידד לנדוי, "תחנה", שמן על בד 33*22

יהודה גובר | סיגדיות כמו נשמות שרופות

שני חיילים שעדיין-אינם-מתים מוצבים בעמדת שמירה ביישוב נוֹצָה. קר, קר מאוד. כלבים נובחים על צללים שעוברים ליד גדר המערכת, ירח כתמתם נגלה ונכסה מעבר לעננים. השעה אינה קיימת: בעשר עלו לעמדה, בשתיים ירדו ממנה, מה שיקרה בין השעות האלה, כמו היה מחזה יווני, אינו מְכַמֵּת בזמן. גם המקום אינו באמת מקום: פעם הוא כאן ופעם הוא שם. הו הקפה, מחיה הנפשות. הו, קודקוד, זאוס הנודע לתהילה. שני פילוסופים יושבים ומהרהרים באירוניה של הגורל: כמה שיעשו מה שיעשו, סוף דבר יירדמו שניהם, יתעוררו, יעבירו שעה וחצי בתיאור נכזב, נכאב, אבוד כילד קטן, על שאינם יודעים מה עם חברותיהם, וככלות הכול ישקעו למין ערות שהיא מדומדמה, מעורפלת, מדשדשת על סף התודעה.

אחד מהם מרתיח מים בקומקום שבצד וחוזר לשבת על הכיסא. רדיאטור צעיר מנסה בכל כוחו לחמם את גלי הקור הפולשים: לשווא, יכלו מראש להגיד לו שחבל על המאמץ. בינתיים החייל השני מחבק את הרדיאטור, מעודד אותו, מנחם, והראשון יושב על הכיסא ומנסה לראות משהו מבעד לערפל ששורר סביב סביב. רוח חיוורת נושבת בחרכים, בין שתי כתובות המשורטטות על הקירות, והיא קיימת ואינה קיימת כמו הייתה רוח רפאים. דלת ממרחק נטרקת: בום!

מה זה היה? סוקרטס מאמץ את עיניו.

"עוזב אותך", אומר אפלטון, מחבק את הרדיאטור (מה היה נותן לו הייתה משהי מחבבת אותו עכשיו! ממלכתו תמורת חיבוק!), "כלום לא קורה בחור הזה".

"באמת". אומר סוקרטס.

שיחות שכאלה, בשעה שאינה שעה, במקום כה גבוה וערפילי, מעניקות משמעות אחרת לכל מילה; המילים נאמרות בשקט, במתינות, בהבנה העמוקה שאין שום מקום אחר ואין שום זמן אחר. כשנלחש משפט כמו "סמדר עזבה אותי; זאת כבר השבת השלישית שאני סוגר", השומע צריך שירגיש את הניתוק מכל התרחשות אחרת על פני כדור הארץ. במקומות אחרים חמור נוער, כלבים צועקים, אישה מספרת עם בעלה; משמרות נקבעות. כל זאת במציאות, הדורשת שיהיה זמן קבוע ומוגדר כדי שיהיה קיום. אבל חיילים, חיילים אינם מציאות עד שהם מתים. וגם אז, אינם אלא זיכרון.

"תגיד", זורק אפלטון, "מה אתה חושב על נשות ווטש?"

"מה". אומר סוקרטס. "עד שאתה שואל על נשות ווטש, תשאל על האירופאיות".

"אָה. האירופאיות יפות, זה לא שאלה".

"האירופאיות יפות", מסכים סוקרטס.

"יפות אבל סתומות טילים". מהרהר אפלטון. "איזה בזבוז".
קול פעפוע, בעבוע, רטטים שחולפים בשולחן, אדים פורצים בחטף:
הקומקום רותח.

עוד קצת שקט. קרקושים. קולות לגימה שוקטים. סוקרטס לא שתה
קפה מעולם לפני הצבא, ולעולם לא ישתה אחרי הצבא, וגם לעשן לא
עישן, ובכל זאת: אוחת בו מן תשוקה עיקשת, נושבת, לעשות משהו.
לא לשבת כאן, כך, ולצפות בערפל משתלט על הארץ. הידיים שלו
מחפשות יד רכה להיאחזו בה, הגרון מתכווץ לזיכרון צחוקה (מתי זה
היה?), השפתיים מתקמטות לכדי עמימות. אפילו לעשן אינו יכול:
הקופסה ריקה ולקנות לא הספיק. בלית בררה הוא נעמד וצופה מבעד
לפלסטיק השרוט שאופף את העמדה מכל צדדיה, לראות: אפל מאוד
הריק ופעור.

אפלטון פותח וסוגר את פיו, כמו מבקש להגיד מילים אחרונות. סוקרטס
יודע: הוא מבקש לספר לו על חברתו החדשה, ועדיין אינו יודע אם הוא
יכול להיות חבר שלה. להיות, הוא מתכוון, להיות ממש: במקום מן
הקבע ובזמן ידוע. וממילא כל הדיבורים על כיבושיו בתחום המיני אינם
אלא תכסים, שמיכה מפני האש, מעבר למקום ולמרחב שבהם אפשר
להתמודד ובמידה מסוימת גם להתגאות. בחוץ הכלבים רצים לאורך
השרשרת, צועדים בסך, אבל אינם נובחים: אולי אין שם ולא כלום.

"אין עם מי לדבר", רוטן אפלטון לבסוף ומקיש על הרדיאטור לאות
הסכמה.

"מה קרה?"

"לא יודע, הכול כל כך... אתה מבין-" אפלטון מחפש את המילה "-כל
כך קיים, עד שכבר אי-אפשר להמריא".

"כן". אומר סוקרטס, ופתאום קופץ ונצמד לזוגיית הפלסטיק: עוד
רעש נשמע מבחוץ. הפעם לא דלת נטרקת. אולי פח נופל? משהו זז
בחוץ, מעבר לגדר. משהו קורה. הוא מאמץ את עיניו, אבל מסך הגשם
והערפל מונע ממנו לראות. בכל זאת הוא מתצפת, מסתכל, מנסה
להבחין, ושורה משיר ישן מתנגנת בו במרש צבאי: מסביב ייחוס הסער,
אך ראשנו לא יישח.

"יש שם משהו", הוא אומר.

"איפה?" שואל אפלטון.

"בחוץ".

"מה אכפת לך?"

"מה זאת אומרת מה אכפת לי?"

"כל עוד המחבל לא דופק על דלת המגדל הזה, אני לא יוצא החוצה".
"אתה כאן בשביל לשמור", אומר סוקרטס, וכבר יודע לאן השיחה
הזאת מובילה.

"אני מרגיש כמו כלב שמירה".

"טוב, מישהו צריך לעשות את זה". איך לבו נחמץ בקרבו על התשובה
הזאת. מישהו באמת צריך לעשות את זה, אבל איך אפשר להציע כך
פתרון, איך אפשר להפוך את כל תושבי המדינה לאדישים ואת כל

האפוס לרעש רקע בחיי התושבים. עד כדי כך שרק תיירים מבחינים בכך שכולם חמושים. עד כדי כך שהוא יכול להתרעם, בשיחה טלפונית עם קסנתופה, על שאף אחד לא חי כאן בחרדה. רק אחר כך להבין לפתע שהוא אומר את זה באמצע שמירה, כשווסט עם שש מחסניות עליו, נשק בתלה צוואר, והוא יודע בעל פה את נוהל מעצר חשוד וכן כל השאר. פעם אפילו פתח בנוהל על גור החתולים של הפלוגה. אף אחד לא חי כאן בחרדה, הא.

"מי אמר שמישהו צריך לעשות את זה?" מקשה אפלטון.

"אתה מעדיף למות?"

"לא יודע אם אפשר לקרוא לזה חיים".

"לא יודע אם הייתי מרחיק לכת עד המוות", אומר סוקרטס, הוא נדבך לרגע. "אני אגיד לך מה זה: מצב של עדיין-לא-מוות".

"וואללה", אומר אפלטון, "נשמע חכם".

"אני יודע". חיוך. "אם לא הייתי חכם, הייתי קצין". אירוניה, שוב. מן המרחק הזה, בין מה שקורה ובינך, נולדת אירוניה. לפעמים אין דרך אחרת: צריך לתפוס מרחק, לעלות למקום גבוה, לנוס מהשיטפון.

על כל פנים, הרעש המטריד נמשך: מישהו דופק על פח. ואולי על דלת? אי-אפשר לשמוע דבר. חששו גובר.

אפלטון משחק בקופסת גפרורים שמצא: מדליק את הגפרור וצופה בו מתפתל, משחיר, צורב את אצבעותיו, נכבה. "שלושה צעירים חדשים מגיעים", הוא אומר. סוקרטס חושב: גם סופם להתפתל, להשחיר. ואז, באין בְּרָדָה, להיכנע לתחושת הכוח שאוחזת בהם: לזקוף חזה, להטיל צללים על סביבותיהם, לעבור לכדי דיבור כוחני (לא כולם כך; "הכוחניות הארורה הטעתו" אמר פעם דיוגנס על קודקוד זאוס בפניו ובאמצע מסדר. ואחר כך, ללא מורא, רטן שמשקפי השמש השחורים של קודקוד מסתירים לו את השמש.) ואז למות מוות אלים ובלתי צפוי שמחייב את כל התהליך.

כך סוף הכול, לאפלה: אל כל השחור השחור שנדבק מהאפר המצטבר על זוגיות המשקפיים ומעוות את הראייה לכדי אספקלריה שאינה מאירה. וכי איך תאיר, איזה שביב אור יכול להיות במקום הגלמוד הזה, גדוש הלבבות השבורים שבאים לכדי שיחות פורנו בוזלה הפלוגתית. הנה אדיפוס מסתובב בפלוגה, מתרברב, מאמין שלו זה לא יקרה, הנבואה לא תתגשם בו-

והוא אינו מבין שהדרך היחידה לצאת מהתבנית הזאת היא לא להיכנס אליה מלכתחילה. אין זה משנה מה השאלה: להיות ולא להיות, רק זו התשובה. אז עוד דיברו על הצורך לשאול את השאלות שירסקו את מחשבותיהם של פלוגה א' (או"ק: 'אתונה', תדר: 4:5:25). אבל יומיים אחר כך היה פיגוע שהצדיק את הברקים שבידי זאוס, וכבר אי-אפשר עוד לומר דבר.

הגשם דופק על גג הפח ומבקש להיכנס. חריצים צרים נענו לו כבר, והוא זולג לאטו בטיפות קצרות, דמעיות, לתוך צווארונה של אפלטון

וסוקרטס. הם מהדקים את הצווארון ובוהים החוצה, לערפל ששוב והולך בחוץ וסוף כל סוף הופך את הלב לקרח. הקור בצבא אינו כשום קור אחר: אין מקום שאפשר ללכת אליו, אין חיק שאפשר להתכרבל בו. אפלטון וסוקרטס מצטנפים במעיליהם, רועדים, נועדים, נודדים.

"איפה הכי היית רוצה להיות עכשיו?"

"איפה חם עכשיו?"

"ביוון. הייתי מת להיות ביוון עכשיו. ברודוס. לשכב על החוף, לשתות אוזו. בחורות."

"אני מוכן לוותר על הבחורות, רק שיהיה חם."

"עם הבחורות יהיה חם, עליי".

הם נצמדים לרדיאטור. מצטופפים בתוך מעיליהם והחרמוניות והכובעים. אפלטון תוחב את ידו לכיס, מרגיש משהו, מפשפש, מוציא.

"תראה מה זה", הוא אומר, "יש לי דראס".

"לא החלטת להפסיק?" שואל סוקרטס.

"עזוב אותך החלטות", מחייך אפלטון, "יש מה לעשן?"

הוא מגלגל שתי סיגריות חפוזות ומצית, והם נשענים אחורה ושואפים את העשן: מתקתק משהו, שונה.

"אתה יודע מה?" מושך אפלטון את המילים, "נראה לי שזה גראס".

"מאיפה היה לך גראס?"

"גראס אני כן מעשן. עדיף על להסניף".

"מה הקשר להסניף? תוהה סוקרטס בעצלתיים. "מה אתה, מסומס?"

"לא", שתי נשיפות עגולות, מלאות, "לכן אני מעשן".

סוקרטס נשען אחורה. "אתה יודע מה?" הוא נושף את העשן לאט, "שיהיה".

הם נשענים אחורה, מעשנים בעצימת עיניים. העשן שאופף משתיק את הגשם ההיסטרי על גג הפח, מנחיל שקט, דברים (הקומקום, הקפה, חבילה של עוגיות שהייתה מושלכת לרצפה, הם) נעלמים למקום אחר: ממילא כשאין זמן הדברים נעשים קלים יותר, נידחים יותר, חסרי יציבות. וגם אם הרעש בחוץ נשמע כמו קרקוש של גדר, הרי כל זמן שהכלבים אינם נובחים, אין ממה לחשוש.

"תגיד", כך אפלטון בעצלתיים, "מה אתה אומר?"

"על מה?"

"לא יודע", נשיפה ארוכה, "תגיד משהו".

"אתה מכיר חתולים?"

"איזה חתולים?"

"רגילים, כאלה שכמו – נו, ארבע רגליים ושפם"

"שפם?"

"מכיר?"

"לא אישית".

"טוב".

"רגע, אז מה אתם?"

"נכון", מתחיל סוקרטס בעיניים עצומות, נושם את הריח שהתפשט בחלל העמדה, "שהם, כאלה, עצמאיים?"

"למה ככה?"

"לא יודע. אתה לא יכול לאלף חתול".

"אולי כי הוא מטומטם".

"לא", התנערות מהירה, "מאיפה הבאת את זה. ראית פעם חתול

מטומטם?"

"כן".

"טוב, אז לא עליו אני מדבר. בקיצור—" ובינתיים עולה לנגד רוחו החתול ההוא, הגור, באותה עמדת השמירה בגולן, ששיחק במשטח הרק"מ; רדף אחרי שרשיר של מא"ג וקיפץ עליו ונשך בו ונמלט כל עוד רוחו בו, מסתתר מאחורי ברוס אבוד, ובסוף הצטנף בתוך עצמו ושקע בשינה. כאילו לא היה מודע, בכלל, שהכול כאן מוות ומשחית. הוא עורר בו לראשונה את התקווה שיש עוד תקווה. ולמרות שכל המשפט הזה נשמע אבסורדי משהו, הרי שגם המצב עצמו היה אבסורדי. אולי הכול משחק, עורר סוקרטס את עצמו. אולי זה העניין, שנולדנו לתוך זה. לכן זה לא נראה לנו מוזר, לכן אנחנו עוד שפויים.

בקיצור, אם כן, "אי-אפשר לגדל חתולים", הוא אומר, "אפשר להאכיל אותם, אפשר לתת להם לעשות נוהל בוקר, אבל לא יעשו מה שאתה רוצה. תמיד יש להם מבט כזה, אתה יודע למה אני מתכוון, חכם כזה בעיניים. כאילו "עוזב אותך שטויות, עליי אי-אפשר לעבוד, אני יודע מה קורה פה". נכון?"

"לא יודע". אפלטון סיים את הסיגריה ועכשיו הוא מגביה והוא עף, הוא נודד ומה מנדיד, ושינה בעיניו, הוא רואה את סוקרטס מתנדנד על הכיסא הגבוה: הלךך ושוב, רד עלה, עלה יורד. ואולי לא הוא מתנדנד אלא העמדה מתנדנדת, והוא לבד בעולם, הוא וסוקרטס, והכול מבודד כל כך: גשם דופק עלים נושרים כל האוויר הזה, באמת, כל האוויר הזה, מה הרדיאטור הזה עושה פה? צריך להסביר לו שאין זה המקום, כל כך ילדותי, מה הדברים אומרים? הוא מטה אוזן, צריך להבחין איזה צליל עושה חבילת העוגיות הזאת כשהיא עושה כאן. אולי היא צריכה מקום אחר.

"סוקרטס", הוא אומר, צליל קולו גבוה.

"אה?"

"אתה מקום אחר?"

"איזה מקום?"

"אחר".

אפלטון נראה בעיניו כמו כתם רורשך מטושטש, רדוף שדים, קטן כל כך, ממש כתם שחור. הוא עוצם את עיניו, אבל הכתם השחור נשאר: "תלך מכאן, תלך", הוא ממלמל, "זה לא יכול להיות ככה, בטח התכוונת לשם. היפופוטמים! היפופוטמים! בואו נתגלגל בבוקר! בואו נגלגל... הא הא", צחוקו נשמע חלוד כמו סכין באדמה, "מה אתה חושב שאתה עושה, מה אתה חושב שאתה. מה אתה חושב. מה אתה. מה".

"אני היפופוטם! מתנדב אפלטון.

"אני במבה".

"שנינו במבה!"

"לא. אתה היפופוטם. רק אני במבה". הוא מכה את אפלטון חלושות

ומתחיל לבכות.

אפלטון קופא לרגע: "מה אתה בוכה?"

"הכול", הוא בוכה, מנסה להתמקד, אינו מצליח, "הכול בודד כל כך".
 הגשם ממשיך לזלוף בתוך העמדה ולהקיש על דפנות הפת. בחוץ שואגת רוח במרחבים הפתוחים, מסתערת אל תוך הוואדיות וכופפת עצי זית באוויר הקר. טיפות כבדות, נואשות כמו משאו של סיוזפוס, מתנפצות על האבנים הרכות וחורצות בהן נחלי דמעות. ערפל זוחל על הארץ ועושה את האוויר לח. איש אינו יוצא החוצה: אם יצא מישוהו, יוכנע. רק במגדל, כמו אי בים הטירוף, יושבים סוקרטס, אפלטון ורדיאטור צעיר. בוכים שלושתם. אט אט נשמת ראשו של אפלטון והדמעות מתייבשות על לחייו; הוא נרדם. עוד טרם שהספיקו לדבר על בחורות, כבר הוא ישן. סוקרטס מביט בו באבהות, ודמעות ממשיות לזלוג על לחייו ללא הרף: לתוך מה הוא גדל, הוא אומר לעצמו. לתוך מה. ופתאום מתחדדות אוזניו והוא שומע מבין הטיפות: רעש הפח נפסק, אבל צעדים רדופים, מתגנבים, חודרים לתוך היישוב. נשמות בוציות ומגולגלות סוערות סביבו במחול מתעתע. הוא מתפכח באחת. על כל פנים, חושב שהוא מתפכח. דוחה את ההיפופוטמים, את החתולים, את הנשמות הרדופות. חושב.
 מה עושים.

"עצור, מי שם!" הוא צווח לרוח, אבל מכיר בעובדה שהרוח נושאת את מילותיו ומשנה את משמעותם. אין טעם לצעוק עוד, ובכל זאת הוא פותח את הדלת וצועק וצועק: "עצור, מי שם! עצור, מי שם!"
 אין מענה. הרוח ממשיכה לצלוף בו.
 מה עושים. מה עושים.

אין לו זמן להתלבט. הוא נוטל את הקשר ביד רועדת ומודיע: "אתונה כאן במבה בתפוז לילה. מדווח אביר לילה ג' במיושבת נוצה. דברים מגולגלים בבוץ. פותח בנוהל מעצר חשוד. עוזב את הנוכחי". הוא עוטר את עצמו בחליפת סערה מחוררת, והתשובה אינה מאחרת להגיע: "תפוז לילה כאן קודקוד. תתאפס. פתח בנוהל לפי השלבים. רק אם אתה מזהה ממשי ומידי תירה. אני מגיע למיושבת". סוקרטס רועד: בינתיים מי יודע מה יהיה. "אבל, אבל—" הוא עולה בקשר, וזואוס באחת: "גפרור סוקרטס מלא פקודה ואל תתפוס לי את הנוכחי. סוף". וסוקרטס כבר יוצא החוצה, אל עצי הזית הקשישים, רבי הסבל, אל הרוחות המצליפות כבמטה רועים, אל ההרים סביבותיו. "הטיטאנים לא יוכלו לנו", הוא אומר לעצמו, מחוק את לבו הרועד, מתעטף ככל שהוא יכול בחליפת הסערה הנושבת, משתדל את עצמו לדעת.

גם בחוץ המציאות עדיין אינה: איך תהיה מציאות בערפל שכזה. מציאות צריכה צבעים ברורים: שחור ואדום, לא לבן חמקמק שכזה, מפתה, מטעה. העולם האמיתי אינו מורכב מדברים מתחמקים, מקולות שאינם קולות, מימים שאינם ימים, כשהכול חולף מול העיניים והזמן מעונה ומסויט. ביישוב נוצה מתקדם סוקרטס ולבו אומר לו געועים למקום אחר ולאנשים אחרים. הוא רואה צל חומק מול פניו ומקשיח את

אחיותו בנשק.

"עצור, מי שם!" הוא צועק. "עצור או שאני יורה!"

הצל רק מתקרב והולך.

"ואקף!" צועק סוקרטס, "ואקף ולא אנא בַּאטוּחַכּוּ!"

אבל הרוח מחרישה אותו, שואגת באזניו, הופכת בו והופכת בו. ידיו חלקלקות כל כך. הוא, סוקרטס. מה היה לו. הוא נזכר בימים קדמונים: אתמול או לפני מאה שנה, כשזימן אותו קודקוד זאוס למשרדו וביקש שישב.

תשמע, הוא אמר, אתה משחית את הצעירים. מה פירוש. פירוש שאתה מפחיד אותם, שאתה שואל שאלות, שאתה מערער על הסמכות, שאתה מציית-ולא-מציית לפקודות, מכניס מורך בלבבם. אני מחנך אותם לחשיבה. אף אחד לא ביקש ממך לחנך. מה פירוש. פירוש שאתה כולה חייל פשוט. אין דבר כזה חייל פשוט. מסתבר שיש, מה הסיפור שלך. אני בסך הכול אומר להם לחשוב, אחרת איך הם ידעו כשתבוא פקודה בלתי חוקית בעליל. מי ייתן להם פקודה בלתי חוקית בעליל. אתה. אני, מתעוותים פניו של זאוס והוא פורץ בצחוק, רסיסי רוקו מתפרצים לחלל החדר, נראה לך שאני אעשה דבר כזה. כן. אתה לא מבין כלום. אני מקווה שאני, באמת, לא מבין כלום. סתום את הפה. אם אתה מתעקש. אנחנו עוד נתראה, שלום. מצדיע: שלום.

מורך בלבבם, הוא? לא יהיה. בהחלטת רגע הוא דורך את הנשק ויורה שני כדורים באוויר.

"תעצור כבר!" הוא צועק לרוח.

הצל פונה אליו, מתקרב, מתקרב עוד. הוא יורה. הבהלה בוערת בקרבו כמו כוס של רעל. הוא יורה בצללים המתעתעים, בנשמות השרופות, באדמה, בניצוצות הניתזים אליו, בפחד. פתאום הכול נופל כל כך. שמעתי, הוא ממלמל, שמעתי שאדם צריך לסיים את חייו בשקט, לכן הנשים והילדים אינם כאן. הוא נוגע בבטנו והיד אדומה כל כך, מציאותית כל כך. בטח בחדרים שביישוב ובחדרים שבכפר ממול נשים מחבקות את ילדיהן ומניחות יד חוששת על הפה: שלא להשמיע רעש, שלא להיות. ובלוויה יעמוד זאוס כמו אל יווני, יפה בלורית ותואר, ויגיד שהוא הקריב את חייו למען המולדת; חתר למגע. רק אפלטון יהיה שם בשביל להגיד לדורות הבאים: זה לא היה הוא. הוא לא היה שם. אם חתר למגע, לא היה זה למגע של אש. מה כבר ביקש: קצת רוח, קצת אהבה. כמו בדל של נר: סלסול ועוד סלסול והיופי האפור שלך כשאת בוכה.

ואחר כך חשכה.

עמיחי חסון | מעשה שהייתי

מעשה שהייתי תופר בעצמי חורים שנפערו בבשר נשמת
 שהגוף היה צנצנת גדולה שבה התאכסנתי בשעת הסופה
 כשעמודי השמל טלטלו ועצים קרסו ומכוניות נסערו ברוח
 להרס יפי שער האדמה

מעשה שהייתי שבר סמוי במחשכים עיפים מאור שבעל הבירה
 לא הנית לי לישון והלקתי סהרורי בימים ובלילות נרדפתי
 במיטב מלבושי ממצודות רחוקות אל ארמונות בווערים
 לעשן סודות מגלגלים בסתר

מעשה שהייתי צפור גדולה ללא תנופה וכנפי שחרות מנפט
 שנטפל לקצותי הלבנים וצחוק האלמונות לא הותיר מנוח
 ונחמתי עצמי במעט המזון שנמצא מנח בקרקעית העולם בהפקר
 ואיש לא עמד כנגדי לעזר

ניסיון במוטוריקה עדינה

הנשק תמיד צמוד לגוף
 מתפתל באוטובוס לא נוגע באפאחד
 בין המושבים מפלס דרך למקום מרפד
 לכתת חרבותי לאתים חניתותי להצליב ראשי לשפוע
 למרח לחיי על זכוכית כפולה
 ממגנת, מלכלכת מאוד,
 מכבידה לראות סימני גאלה.

נריה ברונר | שיח משוחרר

איון פילוסופי שְׁכְמוֹתֶךָ

רד, שב עמי

הִתְעַרְב נָא עָלַי.

•

מָה?

אֲנִי?

סוֹבִיִּקֶט פְּסִיכּוֹלוֹגִי עָגוּם –

כִּיצַד

אֲנִי אֵלֶיךָ?

•

רְאֵנִי אֲדֹנָי

מִשְׁחַרְר לְפָנֶיךָ

אַחַר שְׁלוֹשׁ שָׁנֹת הַסְתַּר

פָּנִים אֲנִי טוֹבֵל

כָּלִי פְּעָמִים.

תְּשׁוּבָה עַל תְּשׁוּבָה.

וְאַתָּה?

[תמוז תשע"ב]

אלמוג בהר

א.

אני אוסף דברי חכמה של אחרים
 ובהרשמשם תחת אצבעותי הם הופכים שלי.
 אני רוצה להיות משורר, אני רוצה
 להיות היסטוריון של השירה,
 של השירות.

ב.

מי זה שכתב: "מי שמתכבד בכבוד מזרחי,
 אינו זקוק לשבח מערבי", ולמי כתב?
 ולמה שוב איננו שומעים אותו היום?

ג.

עכשו אני הולך ומתרגם עצמי לערבית
 באין רואין
 מתהפך חזרה בין השפות.
 כבר לא חרש
 מעט פחות אלם
 כבר יודע כי לא רק בראשית ברא
 אלהים את השמים ואת הארץ
 אלא גם כי אול מא ח'לק
 אללה אלסמאואת ואלארד.

ד.

ניזאר קבאני נשא עמו את גלותו במזודות ובמלים
 בכל מסעותיו, מזכיר שהמטרפים והמשוררים מיטיבים
 לבטא את גלוייתיהם. אבל אנחנו כבר לא ממתנינים
 לרכבת הימים, כבר לא יושבים ליד המזודות, רק
 שוכחים, וכותבים את גלותנו אל תוך השכחה. והוא

מזכיר לנו, מספר שבכל יום או עשור או שנה
 מתאבדת עיר ערבית אחרת בדרכה המיוחדת,
 המשנה, מאבדת את שמה, מנסה לשכח את עברה
 או לזוף את עתידה. מגרנדה, ועד יאפא, בירות
 ובגדאד, הערים הערביות מאבדות עצמן לדעת,
 מעלות תמרות עשן שחור מלב ארמונות המושלים
 אל השמים המתרוקנים, ומסמנות את תבוסתן
 בתלוחות של מנצחים. וניזאר קבאני נודד מעיר ערבית
 אחת לשניה, נושא נאומי שירה, ומקוה כי יום אחד
 יענה לו משהו מקהלו ויבשר לו כי בכל שבוע,
 או שעה או מאה, גם נולדת עיר ערבית חדשה
 בחלומות יושביה, כמו גרנדה, רמלה, ראמאללה ובירות,
 ומקימה בלבה מגדלים גבוהים לקריאות מואזין.
 קבאני כבר תכנן את תשובתו, איך יאמר כי בכל יום,
 או שבוע או עשור, עיר ערבית אחרת
 מבקשת להיות בירת כל הערבים, יורשת
 לח'ליפות המפארת, ושוקעת בחלומות אימפריאליים
 המשכיחים ממנה את יושבי פרווריה המרבים.
 כל שעה או יום או שבוע או שנה או עשור או מאה
 קם משורר ערבי אחר ומכריז בשערי העיר כי מתה השירה
 או השפה או חלומותיהם הגדולים של הערבים או
 חלומותיו הקטנים שלו, ובכל מאה או עשור או שנה
 או שבוע או יום או שעה מתקבצים כל הערבים בככרות הערים
 או מול מקלטי הרדיו ומאזינים במשך ערב שלם
 לאותו משורר, ומנענעים בראשם, ובוכים, ומלטפים
 את ידי ילדיהם, ואחר כך הולכים לישון וקמים
 עם חלומותיהם ושפתם ושירתם.

ה.

בין הבלי האדם להבלי שמים
 אבחר בהבלי אדם. אלהים
 לא סולח, ומטה מחסד לדיון.
 נכאיב בשערות ראשינו לשמים
 עד שיבקעו. נכביר ברגלינו
 על האדמה הנודדת והנשברת
 עד שתתאחה ותמצא מקום לראשינו.

ו.

שַׁבַּת הַיּוֹם לָהּ, רְחוּבוֹת יְרוּשָׁלַיִם שֶׁסָּבִיב לִי
 מְצֻטּוֹפְפִים בְּכַתֵּי הַכְּנֶסֶת כְּרְחוּבוֹת נֶהָר הַבָּאִים
 אֵלַי מְצוּלוֹת יָם, אֵךְ הַפְּסִנְתָּרֵן הַעֲקֹשׁ שֶׁמַּעֲבֵר
 קִיר חֲדָרֵי מְנַגֵּן כְּבַחַל בְּנִקְיֹשׁוֹת חֲדוֹת, מוֹתֵחַ
 אֶת מִיתְרֵי שְׁפִיּוֹתַי בְּחִזְרוֹתָיו. וְאֲנִי קוֹרֵא
 עַל אֶחָד מֵאַבוֹתַי הַבְּגָדָאִיִּים שֶׁהִכְנִיס אֶת הַשַּׁבָּת הַיְהוּדִית
 אֶל הַדִּיּוּאָן הַגָּדוֹל שֶׁל אַבּוּ-גִּנּוּאָס, וְכִשְׁזָה בְּקֶשׁ
 לְקִנּוּת מִמֶּנּוּ יוֹן הוֹדִיעוּ בְּפִתַח דַּלְתוֹ הַנְּעוּלָה:
 "שַׁבַּת הַיּוֹם, כָּל עֵסְקָה אֶסוּרָה". אֶצֶל אַבּוּ-גִּנּוּאָס
 סְרוּב הַיְהוּדִי הַפֶּךָ דְמוּי, אֲבָל אֲנִי חוֹשֵׁב דוֹקָא
 עַל אֶסוּר הָעֵסְקָה, שְׁמָא אֶסוּר עָלַי לַעֲשׂוֹת עֵסְקָאוֹת
 עִם לְבִי בַיּוֹם הַזֶּה, עִם אֶצְבְּעוֹתַי, עִם גְּעוּגוּעֵי
 הַמְצֻטּוֹפְפִים זֶה שְׁנַיִם בְּתוֹכָן.

ז.

וְאֲנַחְנוּ שׁוֹמְעִים אֶת שְׁקִישׁוֹ הַמְּנַעוּלִים הַיְשָׁנִים
 בְּקוֹרְדוּבָה וּבְגֶרְנֶדָה, בְּרַמְלָה וּבִיאַפָּא, וּבְבִגְדָאָד.
 וְאֲנַחְנוּ שׁוֹמְעִים אֶת שְׁקִישׁוֹ הַמְּפִתְחוֹת הַיְשָׁנִים
 שֶׁנִּשְׁאָאוּ עִמָּם הַגּוֹלִים לְתַטּוּאָן וּלְאִיזְמִיר,
 לְג' בְּאַלְיָא וּלְשִׁאֲתִילָא, לִירוּשָׁלַיִם וּלְאַלְקָדָס.

ח.

אִם לְבָן מוֹרִישָׁה מְפִתְחוֹת. אֲב לְבַת מוֹרִישׁ מְנַעוּלִים.
 וְאִינָם נִפְגָּשִׁים. אֱלֹה מְרַשְׁרְשִׁים בְּמְנַעוּלִים,
 אֱלֹה מְרַשְׁרְשִׁים בְּמְפִתְחוֹת. אֱלֹה הַמְרַשְׁרְשִׁים בְּמְנַעוּלִים
 מְחַכִּים שְׂאֵלָה הַמְרַשְׁרְשִׁים בְּמְפִתְחוֹת יִשְׁכְּחוּ,
 מְחַכִּים שִׁיחְלִידוּ הַמְּנַעוּלִים וַיְהִי לָהֶם תְּרוּץ
 לְהַחְלִיף אוֹתָם בְּחֻדְשִׁים. אֱלֹה הַמְרַשְׁרְשִׁים בְּמְפִתְחוֹת
 מְחַכִּים שְׂאֵלָה הַמְרַשְׁרְשִׁים בְּמְנַעוּלִים
 יִשְׁכְּחוּ לְרַגַע אֶת עֵינָם הַצּוֹפָה בְּכָל עַת אֶל הַדַּלְתוֹת,
 שְׂאוּלֵי יִרְדְּמוּ לְרַגַע אַחֲרֵי חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שָׁנִים,
 שְׂאוּלֵי יִרְדְּמוּ לְרַגַע אַחֲרֵי שְׁשִׁים וְאַרְבַּע שָׁנִים,

כָּבֵד מְאַחֵר לְהַשְׁלִיךְ הַמַּפְתָּחוֹת הַכְּבֵדִים.

ט.

בְּשִׁירוֹת הַפְּלִיטִים בּוֹכִים הַתִּינוּקוֹת.
וְדַאי, בּוֹכִים גַּם הַהוֹרִים,
בוֹכוֹת כְּמֵה נְעוּרוֹת, בּוֹכִים כְּמֵה נְעָרִים,
בוֹכִים גַּם כְּמֵה מֵהֶזְקֵנִים.
אֶךְ הַתִּינוּקוֹת תָּמִיד בּוֹכִים.
אֱלוֹ, שְׁלֵא הִסְפִּיקוּ לְהַכִּיר מְקוֹם,
הֵם הָרֵאשׁוֹנִים לְבָבוֹת אֶת הַקְּרֻעוֹת מִמֶּנּוּ.

רעות זוארץ עמרני, "הביתה", 2010. עץ, צמר, צבע אקרילי 25X21X31

יעל לוי | מחוז חפצו

יו"ד אפס אפס

יונס מביט במראה בספקנות מסוימת. "נו, נו, יונס, אלה צבאותיך?" וכבר הוא מחשב איך יפר את הברית שכרת אמש בינו לבינו. יישאר כאן, בעיר המסכנות שלו, נרפה. "ברית כרותה לשפתיים", הוא נוזף בעצמו, מחליק יד מחורצת על זיפי הזקן החדשים. "השבעתי אותך, יונס", הוא מתרה באצבעו ומלכסן עיניים אל הדמות הנשקפת אליו. יונס יוצא מהאמבטיה וחוצה את הסלון בדשדוש. וכך, למותניו חגורים המכנסיים הבהירים ונעלי הבית לרגליו, הוא מתיישב אל השולחן. צרורות דפים מקיפים אותו מימינו ומשמאלו. עיניו מדלגות על המילים שבערמה הימנית, והוא מעווה את פניו. מאוס בעיניו הסיפור, אותו סיפור שהוא אחוז בו זה ימים. בערב, לפני ששכב לישון, עוד נטה לו איזה חסד. אבל הבוקר, הבוקר הוא לא. "במלוא לאיותו התגלה", מסנן יונס, ומשקיף לשמאלו על פני הערמה: מכילתא דר' שמעון בן יוחאי: עם מבוא, חילופי נוסח והערות. חודשים של חריש דק מן הדק הקדיש לעבודה על המהדורה המדעית, והנה הגיעה מלאכתו לידי גמר. היום יגיש לפרעה את העותק השלם. והלוא היה עליו להגיש אותו כבר לפני חודשיים. עיכוב אחר עיכוב רדפוהו, חימוץ אחר חימוץ. פרעה ודאי יצליף בו בשבט פיו, ומי יודע, אולי גם את משכורתו יחליף. חורה ליונס היטב ושפתיו רועדות בזעם. "היום אתה יוצא, יונס", הוא מתאמץ לדבר אל לבו. "יוצא? או מגורש?" מקשה לבו. "מכל מקום – חירות יש פה", עונה לו פיו בלחש. יונס קם ופותח את הדלת. מבעד לעשן הארובות מציץ אליו החוף. אד כחלחל דק עולה מן הים ומרעיד את שולי מפת השולחן ואת לבו של יונס. איזו רגשה אוחזת בו, והוא כמה אל אותו אד ואל תנועת המצולות. הנמל שוקק בשעת בוקר, ויונס מביט מרחוק איך הספינות נוהגות בכבודות ומנערות בכוח את המים. רוח ים ממלאת את אפו והוא מצטמרר לרגע וניעור משרעפיו. היום קצר ובעל הבית, הו, בעל הבית. אל פרעה יגיע לפני חצות היום, וכעת נותר לו רק לקשור כתרי אותיות. הוא מביט בעמוד הראשון ומחייך במרירות: "חילופי נוסח". "חילופי נוסח", יצווה עליו פרעה לכתוב. שכרו של יונס קצוב לפי אות ויד פרעה כבדה על כסיו. את היו"דין שיונס כותב הוא חורק ואת הווי"זין קובץ ואת נפשו של יונס מקמט. מתוך ההרהורים הרעים נאנח יונס, נוטל את צרור הדפים שלשמאלו, נשען בכבודות אל השולחן ומביט נכחו. חלון העץ הישן צבוע באדום, ופיסות צבע יבשות ניתקות ממנו ונושרות על אדניו. העץ שנחשף תחתן מעלה רקב, והחלון כולו אומר אי-כבוד, ואף על פי כן הוא חביב על יונס ועל שאר ציפורי הנמל. שחפים עומדים ממעל לו, קול צווחותיהם נכנס אל תוך הבית והם מתעופפים כנף אל כנף. "גזור גזרה שווה לעצמך, יונס. צווח ועוף, יונס", מתעוררת בו בת קול קטנה. מקצת רוחו שבה אליו, והוא מנמך את מבטו אל הדפים.

יו"ד-גימ"ל אפס אפס

יונס פוסע אל הרכב. צרור הדפים אחזו לו תחת בית שחין, והוא פותח את הדלת במשיכה. "קדימה, סוסתי", הוא טופח בחיבה על מוט ההילוכים, והמפתח מסתובב מאליו. עם הנסיעה מותרים אסורי הרהוריו, והוא משווה בעיני רוחו את הפגישה עם פרעה. בדרך יעצור אצל גומץ כדי להדפיס את עותק הביכורים. יחד יציגו אותו לפני פרעה, ואחרי כן, מי ייתן, לא יוסיף לראות פניו. ליד החצר מאט יונס את סוסתי וחונה בקצה המגרש. עת צהריים, ואת נקיק המלאכה של גומץ עוטפת בשעה זו סמיכות דביקה. אבק מצפה את אותיות העץ שעל שלט שער החצר, והן נאבקות להתגלות תחתיו: יוחנן גומץ (קליין-גרובה), סָדָר ודפוס. את מותני השמות העבריים ריפד גומץ באות עבה, ואת תיבות הלעז כפר יפה יפה בסוגריים מבית ומחוץ לבל יסיגו גבולן של העבריות. מילדות התנכר יוחנן לשם משפחתו הנוכרי. בן שלוש עשרה למצוות כבר היה "קליין" לזרא בעיניו, והוא גמר בדעתו לברור לו שם עברי. ימים רבים גלגל על לשונו מילים וצירופים. זעיר? זוטא? דבר-של-מה-בכך? הפך בשמות והפך בהם ולא נחה דעתו. אבל משעה שהכיר את העלמה עדה גרובה שקט לבו. עתה התחווירו לו הדברים כשמלה: יצרף שמו לשמה והיו לאחד. "שם נאה, קליין-גרובה", חייך אז גומץ בלבו, "ונאה הימנו תרגומו. תרגומו כפשוטו". אותם שהכירו את גומץ מראשיתו עוד היו קוראים לו בשם נעוריו, והוא היה מקלל לעומתם ומצטער: רק בשם ישראל יכונה! מאז נעשה גומץ הלכה ונתחזקה אהבתו ללשון הקודש, והוא הידר לשגות בה תמיד, ואף את סביבתו היה משגה. בינו לבינו הודה יונס כי אף שקפדנותו של גומץ ביקשה לטורדו מן העולם, מכל מקום שם אהבת אמת נקרא עליה. והלוא קפדנותו של גומץ היא שנשאה חן בעיני פרעה, והיא שקירבה את יונס תחת כנפי המכון. זכותו של גומץ היא שעמדה לו, ליונס. י"ד שנים הוא עושה עם גומץ במלאכת הנוסח, ואת קשרי נימי נפשו הוא מכיר. ואף על פי כן, את גומץ לא הביא בסוד גאולתו הממששת. סוד גומץ למרעיו, ולו גילה את אוון פרעה היה נהפך לבו לרעה על יונס זה כמה פעמים.

יונס משרבב את ראשו מבעד לצוהר שבשער, והנה כבר נשמע קולו של גומץ. "יבוא", הוא רועם אל הדלת הנחרקת לרווחה, ולמראה יונס וצרור הדפים שבידו הוא קם בצליעה מכורסת העור ומתקדם אליו מעדנות.

יו"ד גימ"ל ושלשים

בדרך, והם כנוסים יחד בתוך סוסתי הנאנקת מכובד, מהרהר יונס. חציו עבד וחציו בן-חורין, ונפשו מסוכסכת עליו. לצדו יושב גומץ, ידיו צפופות זו אל זו, ושוליו מלאים את הכיסא. הוא מיטיב את המזוודה העתיקה הדחוקה בין רגליו ומביט בחיוך אל יונס. יונס נושך את שפתיו. בכל זאת, פטור בלא כלום אי אפשר. יונס כובש את עיניו בדרך ומפטיר כלאחר יד "היום, גומץ, היום אני מוציא את צבאותיי". ענן כבד עומד ביניהם ויונס לא יודע את נפשו. "קום צא", נשמע קולו של גומץ הנפנה אליו מתוך ערפל מחשבותיו. "קום, צא".

יו"ד דל"ת אפס אפס

בין המשרדים פוסע יונס, הנה הוא כבר אצל לשכת פרעה. שלט המתכת הקבוע על הדלת, שמריה מְשָׁלֵם, המכון לחקר הַנְּסָח העברי, מדור ספרות המדרשים, מתנדנד על מסמר יחיד, ובעד הדלת הוא רואה את הכיסא המסתובב ימינה ושמאלה בעוויתות פחד. גומץ עודנו מתנהל בכבודות במסדרון, מושך עצמו ואחרת עמו, אך יונס כבר בא לו אצל פרעה. "הו הו הו הו", נשמעת סופת בראשית, ולעיניו נגלה פרעה המזורר. פרעה משגיח ביונס המציץ מן הדלת ומצמצם את עיניו בכעס. "חביבים ייסורים", הוא נוהם, רובץ בתוך ייסוריו, "חביבים ייסורים". "ולו רק ייסוריך היו חביבים עליך", מהרהר יונס, "ומה אעשה שחביבה יתרה נודעת לך גם לייסוריי". קול חריקת המזוודה הולך וחזק ואל המשרד נכנס גומץ המתנשף. גופו קורס על הכיסא השחור שהריפוד בוזוויותיו קרוע. "שלום שלום לרחוק ולקרוב" הוא נושף, ומבריק את המזוודה לרגליו. ברכיו עוטפות את מלוא גובהה, והוא מוציא מתוכה עותק כרוך בקרטון ירוק מחוספס. המזוודה פוצה את פיה, ועותקים עותקים נושרים ממנה ומתפזרים ברעם על רצפת החדר. יונס נוטל מידיו של גומץ את העותק הכרוך, ומסיע אותו ברעד לעבר פרעה. פניו של יונס קפואות, אך גופו המגמגם מתחתך איברים איברים. "התמהמהתם", קובע פרעה, ושולח יד ארוכה אל החוברת. הוא אינו מרים את עיניו, ומתוך דפדוף נמרץ הוא מתז "איחרה שעתך, יונס, באת לידי חימוץ". ואל גומץ הוא נפנה ואומר "חילך לאורייתא, ר' יוחנן, חילך לאורייתא". גומץ מחייך במבוכה, ועיניו מתרוצצות ומבקשות את עיני יונס. יונס מחייך אל לבו. והלוא ידע שקפדנותו של גומץ תזהיר כזוהר הרקיע וכוכבו שלו יאחר לדרוך. הנה שוב, הוא מהרהר בהשלמה, הוא נתלה בסבך והפרד אשר תחתיו עבר. "הגיעה שעתך", הוא מדבר אל לבו. "קום, צא".

יו"ד דל"ת ושלושים

יונס מהדק את חגורת מותניו, ומנהל את גופו לעבר הדלת. פני פרעה מצטדדים אליו בשאלה. "אל הנמל", עונה יונס מבין פסיעותיו וחוצה את הסף. "מצווה על הבן לפדות את עצמו", הוא ממלמל. מן המסדרון רודפים אחריו קול פרעה המשתלח וקול גומץ המשיב לו דבר מה, אך יונס כבר הרחיק. את אוזניו משיג רק צל מילים. "מחוז", הוא שומע את פרעה קורא, "מחוז! לחוף האניות ייקרא בעברית מחוז. הַיְנָמְלִים' – עם לועזי!" יונס הולך, הנה הוא פוסח על פני שדרת המשקופים הצרה, ויורד בחיפזון במדרגות הבניין. אצל הרכב הוא משקיף מרחוק אל החוף, ומציץ בערְמַת דפי הסיפור שעל המושב הסמוך. "בעצם היום הזה, סוסתי. בעצם היום הזה".

רעות זוארץ עמרני, "להבה", 2010. שמן אקריליק ועפרון על בד 77X77

תפילות

תפילה על הבוקר

הנותן לשכוי בינה, תן בינה גם לי
בפקחי שמורות עיני בבקר,
שאזכר ואדע בפני מי אני פוקחת עיני
בתפר שבין חשך לאור אמתין ולא אחפו
אל היום החדש עם כל המעשים הרובצים לפתחי
אשתהה כדי לומר מלבי מלים ראשונות
מודה אני לפניך
מלך חי וקים.

פוקח עורים אגא פקח עיני בחסד וברחמים
ואקיץ בנחת ולא בבהלה
וירפו ממני כל מעשי האתמול ומחשבותי בו
ויסתלקו ממני כל חלומות רעים של לילה
לפתח יום חדש - בריאה חדשה
ללא כתמי עבר
וללא על עתיד
כי אם בשמחת 'הגני'
בלב חפץ, קל מרב רצון, חזק ובריא בבקשתו
לעבדך.

ותן בי את הבטחון, הרצון והכח
לפנות זמן ומקום נקיים ונכונים לתפלה
ולא אתבהל מן הזמן הרץ ואזל, רץ ואזל
ומכל המשימות והמטלות הממתינות לי
תובעות אותי בנושים,
כי כל הזמן שבעולם אינו עומד אלא לתפלה.
ועזר לי שתהא תפלתי מכוננת ומדיקת
נובעת בקלות ופשטות מלב
עד כי תעלה בלא זמן
וכל זמן שאהיה נצרכת לו לתפלתי -
יהיה כלו מתמלא בתפלה ראויה ורצויה מלפניך
ולא אבטל חלילה זמן זה במחשבות זרות ובהבל.
המחדש בכל יום מעשה בראשית,
חדש בי בכל בקר מלים לתפלה
שתהא תפלתי שיחה חדשה עמך
כפוקחת עיני לראשונה - אליך ואל עולמך

כמתעוררת במקום חדש אל נוף חדש מעשים חדשים,
 ארוץ לעבדה.
 מתיר אסורים,
 אנא עזר לי בלב קל מרצון ושמחה להסיר
 חבלי שנה מעל עיני ונפשי
 להיות לדך.
 אנא, תן לי שהות כאשר אני עוד בשכבי –
 להאזין לרחשי הלב המספר לי רשמי הנשמה
 שהחזרת בי, השבה ממסעותיה לילה
 בעולמות עליונים.
 לכון מיתרי הפנימיים לרוח ואור של שחר חדש.
 לקבל עלי באהבה מלכותך.
 ואחר כך עזר לי להודרו לקום למצותיך
 ותן בי ישוב הדעת שיהיו מעשי בבקר סדורים
 לא דחופים ומערבבים
 שהרי הם מצע ליום בלוי.
 הראני נא, שגם אמהות יכולות להתפלל
 ועזר לי לתאם, לשלב ולחבר
 בין עבודת הלב לעבודת הבית
 בין הצמא לינוק ממך לבין הרצון והצרף
 להניק את ילדי,
 בין הבקשה לקבל מידך הפתוחה
 לבין החלקה ביד רחבה לילדי,
 בין הלב הדופק פתח לי
 לבין הפיות הקטנים
 הדוחקים בי להאזין לכל אחד מהם
 והידים הזעירות המושכות ומאיצות בי
 לתת מבקשן.
 המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים,
 אנא האר לי בכל בקר ותן בי הכחות
 שאשכים לקום עם הגן החמה
 להכין לבבי אליך ואליהם.
 אנא תן לי שעת חסד זו
 עת ילדי עוד ישנים
 העמק והמתק שנתם ותערב להם
 עד תבשיל שעתם לקום.
 ולא יתעוררו קדם זמנם

ולא יגזלו הגוזלים החמודים תפלתי
ממני וממך...
לכשיתעוררו,
הראם נא, שגם אמהות מתפללות
וישמחו בי בתפילתי
ויבקשו אף הם לבבם להתפלל.
ותהא תפלתנו נרשמת בלבנו
ונזכרת לנו בהמשכו של יום
להזכירנו להניח הטפל ולעסק בעקר
לכונן פעמינו אל הקדוש והיקר
שיהיו נמשכים מתפלתנו
מחשבות ודבורים של קדשה ותורה
מעשים של אהבה וחסד,
ויהיה עולה ונמשך מתפלתנו
מבקרנו –
יום שכלו טוב.

יצחק אלחנן לוי | בית תפילה

כָּל הַקּוֹץ הָיָה הַחֲלוֹן פְּתוּחַ
וּתְפִלוֹת יֵצְאוּ דְרָכָו בְּחֶרֶדָה,
חֲלָקוֹ וַיִּזְן נוֹשְׂאֵי שְׂאֵלָה
דוֹחֲקִים, נוֹעְצִים בְּשָׁמַיִם.
הַחֲמָה פּוֹלַחַת הָאוֹיֵר בְּצַפְרָנִיָּה
נוֹצוֹתָיו יוֹצְאוֹת פּוֹזְרוֹת דְּרָךְ חֲלָלִים נְפָעֲרִים.
בְּאֲשֶׁר לִשְׂאֵר פּוֹצְחֵי מְקוֹר וּפּוֹרְשֵׁי כְּנָף
נִגְפִים הָיוּ בְּכַתֵּל, מְכַלִּים אֲזוּבוֹ
וְקוֹל צִיּוֹצֵם לֹא נִשְׁמַע
בְּגִלְגַל הַחוֹל.

גְּרָגְרֵי חוֹל בּוֹדְדִים שֶׁנִּכְלְאוּ בְּחֶרֶד
נִשְׂאוּ עֵינֵי זָהָב אֶל הַשָּׁמַיִם
מוֹחִילוֹת לְטַל.

הַסְּפָקוֹת מִתְּפִתְלִים בְּקִירוֹת
מִתְּפָרְנִסִּים בְּקוֹרוֹת
וְקוֹל פְּצָפוּצֵם אֶת הָעֵץ
כְּקוֹל זְקֵנֵי הַמַּגָּן –
לְשׁוֹנֵם חֲרוּצָה וְנִמְהָרֵת.

וְהִדְלֵת לֹא נִפְתַּחַת לֹא נִסְגָּרֵת
הִדְלֵת מִדְּפָקֵת
קוֹרֵאת אֶת עֲצָמָה לְעַמּוּד
מִפְּנֵי הָרוּחַ שֶׁבְּחוּץ.

וְהָרוּחַ יָם
עֲלִיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים נִמְזָגִים בּוֹ
וְהַבֵּית תִּבְּה עוֹלָה וְיִזְרְדֵת בְּנִתִּיבָיו.

תפילה על זיווג

שְׂכִינָה עוֹדְנָה מְבַכָּה
מְנַהֶמֶת כִּיּוֹנָה בֵּין חֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַם.
כָּל יוֹם שְׂאִין הַבַּיִת נִבְנָה, הוֹלֵךְ וּפּוֹשֶׁה בּוֹ חֲרָבָן.
כָּל שְׁעָה שְׂאִין שְׂכִינָה מִתְנַעֶרֶת מֵעַפְרָה, הַרְיֵהי שׁוֹקֵעַת שׁוֹקֵעַת בְּבוֹרָה.

אָנָּה ה'

בְּנֵה אֶת בְּתִינּוּ –

אֶת בְּתִיחֶם שֶׁל כָּל רוֹקָה וְרוֹק, גְּרוּשָׁה וְגְרוּשׁ, אֶלְמָנָה וְאֶלְמָן,
אֶת בְּתִיחֶם שֶׁל כָּל עֶקֶר וְעֶקְרָה.

רְבִים הֵם הַמְתַּהַלְכִים בְּעוֹלָמְךָ, וְאִינָם זוֹכִים בְּאַהֲבַת אֲמֶת.
רְבִים מְדִי אִינָם מוֹצְאִים אֶת זְוִיגָם.

רַחֵם עָלֵינוּ.

מְקוֹר הָאַהֲבָה, חֵן אֶת נִשְׁמָתוֹ הַבוֹדְדָה שֶׁל כָּל חַי
וְהַמְצֵא לָהּ זְוִיגָה.

אֵל אוֹהֵב,

הַשְׁלֵם בְּתִינּוּ בְּבָנוֹת וּבְבָנִים,
אַהֲבַתְנּוּ הַפְּלֵא וְהַפְּרַח בְּחַיִּים רְעֻנָנִים.
הִמָּה יַעֲיֶדוּ כִּי אֵל חֶסֶד אַתָּה.
בְּרוּךְ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה.

(בהשראת שיח תפילה של דינה כשרון, דנה דוניץ ושרה פרידלנדר בן ארזה עם רבי נחמן)

יעל לוי | תפילות לטבילה

תפילה לאשה קדם טבילת מצוה

רבוננו של עולם, הריני מוכנה ומזמנה לטבל טבילת מצוה במימי מקוה הטהרה כאשר הוריתנו וכשם שטבלו לטהרתן אמהות האמה ונשי ישראל לארץ הדורות. זכני שתעלה לי טבילתי במימי החסדים הללו, ותהיה מרצה ומקבלת לפניך, ותחדש כנשר נעורי, ואבוא להתיחד עם אישי בטהרה, בשמחה ובקדשה.

תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך. יהיו לרצון אמרי פי, ועזרני שאזכה לכון את הגיונות לבי בכונות אמתיות וראויות. מלא משאלותי לטובה ברחמים, ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד בעיני בעלי, ויהו שרויים בקרבנו גילה, רנה, דיצה וחדוה, אהבה ואחוה שלום ורעות. וטהר לבי לעבדך באמת, וזכני מהרה לטבל במי בארה של מרים הנביאה, באר העתידה לעלות ולנבע מירושלים, כמו שנאמר: "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים" (זכריה י"ד, ח), אמן בן יהי רצון. ברוך שומע תפילה.

ברכת הטבילה

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה.

תַּפְלָה לְאִשָּׁה לְאַחַר טְבִילַת מְצוּהָ

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱ-לֹהֵי וְאֱ-לֹהֵי אֲבוֹתַי שְׁתַּזְכְּנוּ בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים לִי וּלְאִישֵׁי שְׂיָהָא זְוֹגְנִי וְזוּג שֶׁל קִדְשָׁה וְטַהֲרָה מִתּוֹךְ שְׂמִיחָה שֶׁל מְצוּהָ, וְיִקְיַם בְּנֵי מִקְרָא שְׂכַתּוֹב: "אֲנִי לְדוֹדֵי וְדוֹדֵי לִי" (שִׁיר הַשִּׁירִים ו, ג) וּמִקְרָא שְׂכַתּוֹב: "דוֹדֵי לִי וְאֲנִי לוֹ" (שִׁם ב, ט"ז). וְהַרְבֵּה אֶת שְׁלוֹמֵנוּ וְהִשְׁכַּן שְׂכִינְתְּךָ בְּתוֹכֵנוּ.

וְשַׁלַּח בְּרַכָּה, רוּחָה וְהַצְלָחָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יְדֵינוּ. וְתַתֵּן לָנוּ חַיִּים טוֹבִים וְאַרְכִּים, חַיִּים שִׁישׁ בְּהֵם יִרְאֵת שָׁמַיִם, חַיִּים שִׁימְלְאוּ מִשְׂאֵלוֹת לִבְנוֹ לְטוֹבָה. [בִּקְשָׁה לְהִירִיוֹן – זְכַרְנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ, וּבְרַכְנוּ בְּפָרֵי בָטָן, בְּנִשְׁמָה טַהוֹרָה וְקְדוּשָׁה, וְנִזְכֶּה לְגַדֵּל אֶת יְלָדֵנוּ זֶה (יַחַד עִם שְׂאָר יוֹצְאֵי חִלְצֵינוּ) לְתוֹרָה, לְחֻפָּה וּלְמַעֲשֵׂים טוֹבִים.]

וְתַזְמִין זְוֹג רְאוּי וְהַגוֹן לְכָל מִי שְׂצָרִיכִים לְמִצְאָ אֶת זְוֹגָם; וְתַפְקֵד לְכָל חֲשׂוֹכֵי בְּנֵים בְּזֶרַע שֶׁל קִימָא; וְתַתִּיר אֶת כָּל הָעֲגוּנִים וְהָעֲגוּנוֹת וּמִסְרָבוֹת הַגֵּט מִכַּבְּלֵיהֶם; וְתַבְטֵל מֵעֲלֵינוּ אֶת כָּל מִקְרֵי הָאֵלִימוֹת וְהַרְצַח בְּמִשְׁפָּחָה; וְתַקְרָא לְשִׁבּוּיִים דְּרוּר וְתוֹצִיא מִמִּסְגָּר אָסִיר; וְתַשִּׁים שְׁלוֹם בֵּין כָּל עַמֵּךְ יִשְׂרָאֵל וְתַמְשִׁיךְ שְׁלוֹם בְּעוֹלָם.

וְיִהִי נֶעֱם ה' אֱ-לֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ.

חמוטל בר-יוסף | השיר של לאה

בְּחִיקוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אֲנִי קוֹרֵאת לָךְ
בְּחִיקוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אֲנִי קוֹבֵרֶת אֶת הַמְּצוּקוֹת וְהַמְּכֹת
בְּחִיקוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אֲנִי קוֹשֶׁרֶת אֶת הַנִּתְקָוֹת
בְּחִיקוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אֲנִי יוֹלְדֶת תִּינוּקוֹת וּמְכֶסֶה אוֹתָם בְּנִשְׁיָקוֹת
בְּחִיקוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אֲנִי קוֹל אֶחָד מֵתוֹךְ קוֹלוֹת הַמְּקַהְלוֹת.

יעל לוי | א-קפלה ל(בת) שלוש

בת שלש שנים ויום אחד, מתקדשת בביאה... פחות מכן, כנותן אצבע בעין
(משנה גידה ה, ד)

איבעיא להו הני בתולין מיזל אזלי ואתו או דלמא אתצודי הוא דלא מתצדי עד לאחר
ג' ... הא קא משמע לן, מה עין מדמעת וחוזרת ומדמעת אף בתולין מיזל אזלי ואתו.

ת"ר, מעשה ביוסטני בתו של אסורוס בן אנטוניוס שבאת לפני רבי, אמרה לו: רבי,
אשה בכמה ניסת? אמר לה: בת ג' שנים ויום אחד. ובכמה מתעברת? אמר לה: בת י"ב
שנה ויום אחד. אמרה לו: אני נשאתי בשש וילדתי בשבע, אוי לשלש שנים שאבדתי
בבית אבא!

(תלמוד בבלי מסכת נדה דף מה עמוד א)

.I

לְחֶשֶׁה בַּת-פָּחוֹת-מִשְׁלוֹשׁ:

לִי

לָהּ

לִי

לָהּ

אָנִי

חֹזֶרֶת

וְצוֹלֶלֶת.

לִילָה

לִילָה

אָנִי חֹזֶרֶת

וּמְבַקֶּשֶׁת

בְּכָל לַשּׁוֹן

שֵׁישׁ לִי:

אָנָּה,

הַשֵּׁם,

כִּפְרָנָה

מִבֵּית וּמְחוּץ

אֶת בְּתוּלֵי

הַהוֹלָכִים

וְאוֹזְלִים.

אָנָּה,

בַּשֵּׁם,

נוזלים
הרי פני.
אילה שלוחה
עורגת
מתהומות
רחמי הצר,
ואת
נימי הדם
אני מונה
ביללה:
אחת.
אחת ואחת.

.2

אמרה יוסטני:
הנה אני באה,
משלחת את גופי הרועד,
מסיגה גבול,
ואומרת:
אוי.
שלוש שנים אבדתי
בבית אבא.
שלוש נשים משמשות
בי כעת
בערבוביה מסחררת:
אני הקטנה
אני המעברת
אני המיניקה
נואשות את עברי
הסנדל.
כגבר אין איל
ערגתי,
ערקתי.
אל תראוני
שאני רק אני:
את החוט המשלש

אָנו טוֹוֹת
בְּלִחְשׁוֹת
מִסְבָּךְ גִּימִים
דְּקִים מְאֹד
וְחֻזְקִים.

.3

צַעֲקָה הָאִשָּׁה הָאֶחָת:
רַבִּי, אֲמַשֵּׁל לְךָ נִמְשָׁל
עַל אֵילָה אֶחָת,
תִּינָקֶת,
לְעוֹלָה.
לְמָה הִדְבַּר הַזֶּה דּוֹמֵה לְדַעֲתֶךָ?
הִדְבַּר שֶׁהוּא
אֲנִי אוֹ אֶחָתִי.
אֵילַת אֶהְבִּים
אוֹ סֶתֶם
אֵילַת אֲגָבִית.
בְּקִשְׁתְּ לַחֲדָד בְּנוֹ
אֵת כָּל הַתְּלַמִּידִים.
כְּמַעַט גִּלְכַּדְנִי, אַחֲזוֹת,
בְּסִבְבֵּךְ הִדְבַּשׁ הַמְקַלֵּל.
אֲבָל הַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ
חֻזֵק מְאֹד, חֻזֵק כְּמַעַט כְּמוֹ
חֶבֶל שֶׁל לָדָה.
הִנֵּה כְּאֵן לְרַגְלֶיךָ
כְּבָר פְּרוּשָׁה הַמְצוּדָה.

למעלה: רעות זוארץ עמרני, "י", 2012. שמן על בד, מסגרת עץ 4X25X19
למטה: רעות זוארץ עמרני, "הנה", 2012. שמן על בד, מסגרת עץ 4X22X24

על האמנים המלווים

רעות זוארץ עמרני

רעות זוארץ עמרני היא אמנית, גרפיקאית ומאיירת תושבת בית שמש, ילידת 1977. יוצרת ומציגה את עבודותיה במסגרת 'סטודיו משלך' בירושלים. בעבודותיה יוצרת רעות עמרני חיבור בין חומרים בעלי אופי שונה ואף מנוגד; חומרים טבעיים – בדים, חוטים, צמר, קרמיקה, ולעומתם רדי-מייד, הקרנה. אופי העבודה בחומרים חשוף, נע בין מהודק לפרום, ומשלב עיסוק באיחוי, בתפירה, בסריגה. ניתן למצוא בעבודותיה רקמה על מצע עץ, סריגה על פלסטיק. זהו מפגש מעניין וייחודי בין מלאכות יד מסורתיות לבין אמנות מודרנית, והוא מאתגר את המסורת בה במידה שהוא מבקר את המודרני. ניכר חיפוש חוזר אחר מגע וחיבור, פעם אחר פעם, באופנים שונים. בעיקרו זהו חיפוש אחר המפגש בין הגוף לבין הנשמה שבו, בין הכלי לבין האור שבתוכו. כמו כן קיים חיפוש אחר המקום שבו הגבולות מיטשטשים – הנשמה מקווה להתגלם ולהתגשם בגוף, הגוף מתאווה להתאיין ולהתאחד באינסופיותה. בהקשר זה של מנעד גוף-נשמה, חומר-אור – בולט השימוש בצבעים בסיסיים, מונוכרומטים, בעלי מטען רגשי וסימבולי: אדום – דם, גופניות, אש, דין, חיים-מוות. לבן – חלב, שעווה, אור אינסופי, חסד, חיים-מוות.

הדם והחלב הם דימויים למהויות כלל-אנושיות ומופשטות כדין וחסד, אך הקשרם הראשוני והמַיְדִי יותר הוא הקשר נשי מובהק. אלו הם נוזלי החיים והמוות העוברים באישה ומסמנים תקופות ותמורות בהווייתה ובנתינתה. מפלאי בריאתה של האישה, שהיא מסוגלת בגופה ובנפשה להפוך דם לחלב, להפוך מוות ודין לחיים וה(ע)נקה, ובכך היא ממילא מדגימה את התעתוע שבחלוקה הדיכוטומית בין התחומים.

מידד לנדוי

מידד לנדוי הוא צייר ואנימטור יליד 1982, גר ויוצר בבית אל. עבודותיו המלוות גיליון זה מציגות מבט כפול של האמן – העולם שבחוץ הוא גם שיקוף עולם פנימי. בשתי הזירות משמשים יחדיו אור וחושך, מים ואש. הנוף הוא בכל גווניו ומוחשיותו, אך הנוף הוא גם דימוי וביטוי לאווירה. לשמים נוכחות עזה במיוחד בציורים אלו; הרקיע הוא המסעיר את פלטת הצבעים והמכריע את הקומפוזיציה. העננים בו מגוללים דרמה של קריעה ותיקון, של קדרות ותקווה, גילוי וכיסוי, סגירות ופתיחות. משיחות מכחול עבות יוצרות לא-פעם כתמיות ורושם של מבט מצועף, לא חד, כמגונן על הדברים, שייוותו סוד, או לחלופין כמרכז עבור המתבונן ומאפשר כניסה הדרגתית מרובדת אל ההווה המתוארת.

"...אני רואה בציור את האפשרות שלי לחיים

... אני זה הציור והציור זה אני זה מה שמחזיק אותו וזה גם מה שמפרק

ובונה אותי
אני בעצם מתחיל ללמוד ציור בכל ציור מחדש.
אני בעצם מתחיל להיוולד בכל ציור מחדש.
זה האוויר שלי וזו המלחמה שלי
ביני לבין עצמי, ביני לבין העולם..."